

82994

1198/1946.

FAKULTATEA DE TEOLOGIE DIN BUCUREȘTI
JURNALUL DE ÎNDRUMĂRI MIȘIONARE
ȘI SECTOLOGIE

Nr. 6.

Prof. Dr. V. G. ISPIR
Decanul Facultății de Teologie
din București

PRINCIPIILE EDUCAȚIUNII CREȘTINE

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI
BUCUREȘTI
1946

82 217242

Inr. 85348. -

FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN BUCUREȘTI
BIBLIOTECA SEMINARULUI DE INDRUMARI MISIONARE
ȘI SECTOLOGIE

Nr. 6.

Prof. Dr. V. G. ISPIR
Decanul Facultății de Teologie
din București

PRINCIPIILE
EDUCAȚIUNII CREȘTINE

75197

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI
BUCUREȘTI

1946

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota ... 75.177 ...
Inventar ... 1958 ...

CONTROL 1958

RC 135/00

1958

B.C.U. Bucuresti

C75177

Extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. LXIV, Nr. 1—3 (Ianuarie-Martie, 1946) și Nr. 4—6 (Aprilie-Iunie, 1946).

PRINCIPIILE EDUCAȚIUNII CREȘTINE

I. Rolul educativ al Bisericii în epoca contemporană. — II. Despre educațiune în genere. Scopul educațiunii. — III. Poate educația contribui la formarea caracterului? — IV. Idealul creștin este hotărîtor pentru educație. — V. Importanța învățămîntului religios-moral. — VI. Care sunt principiile educative ale creștinismului? — 1. Credința în Dumnezeu; 2. Libertatea personală; 3. Iubirea creștină; 4. Munca cinstită; 5. Sacrificiul; 6. Bunătatea sufletească; 7. Misiunea. — VII. Religia și morala sunt temelia educațiunii. — VIII. Factorii educațiunii religioase-morale. — IX. Spre un om nou.

I. În fața nevoilor de tot felul ale lumii contemporane, nevoi de ordin economic, social, politic, cultural și spiritual, Biserica creștină este chemată să le facă față și să-și afirme cu tărie credința ei revelatoare, care consistă în necesitatea spiritualizării vieții și în mîntuirea lumii.

Vremea noastră a răsturnat totul: credința, știința, tradiția, tendințele culturale, temeiurile idealiste, aspirațiunile morale și sociale, crezurile sociale și naționale, ea răstoarnă imperii și state puternice. În aproape o sută de ani, dela anul 1840 al lui Grigore Alexandrescu, pînă astăzi, am avut atâtea curente sociale și politice, începînd cu liberalismul național și conservator, continuînd cu socialismul democrat și democratismul plutocratic ori fascist și isprăvînd cu național-socialismul, comunismul bolșevic și democratismul creștin.

Europa întregă s'a năruit în răsboiu și în conflictul cu celelalte continente, ea cată să-și găsească pacea și noua orînduire socială pe calea progresului.

Ce se va pune în loc? O nouă ordine socială se afirmă, pe baza dreptății sociale, pe necesitatea spațiului vital și pe dreptul muncii, etc. Conflicte ideologice de liberalism și rasism, de

modernism și tradiționalism, de neopăgânism și socialism, se ivesc oriunde. Se năruie o lume, ca să vină alta, care nimeni nu știe ce formă va lua. Suntem netăgăduiți într'o epocă revoluționară. În democrație complectă lumea își afirmă dreptul ei de existență.

În fața acestei situațiuni, Biserica — instituție dumnezeiască — nu poate rămâne pasivă, ci trebuie să ia parte în această luptă, mai ales când puterea lui Antihrist se arată cu inversunare. Trebuie să ne amintim de cuvintele profetice ale Apocalipsei, că «în cetatea sfântă a viitorului, în care neamurile vor umbla în lumina ei și împărații pământului își vor aduce slava și cinstea lor, nimic întinat nu va intra în ea, nimeni care trăește în spurcăciune și în minciună, ci numai cei înscriși în cartea vieții Mielului»¹.

Trebuie să se întindă tot mai mult și să pătrundă tot mai adânc sensul adevărat al creștinismului: «pentru că ce va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?»².

Prin credința în Dumnezeu, Cel Atotputernic, cu iubirea cea nemăsurată de oameni, care sunt frații noștri, după învățătura Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, și cu nădejdea în Impărăția lui Dumnezeu, ce va să vie, creștinul se împodobește cu toate virtuțile și devine un cruciat al noului Ierusalim. Căci vremea noastră mai mult ca oricând, cere o activitate misionară, lumea de azi are absolută nevoie de învățătura creștină, fără să ne mai gândim la toate suferințele și mizeriile păgânismului, care, trebuie să recunoască în cele din urmă, superioritatea morală și ideală a comunității creștine.

Iată de ce conducătorii Bisericii se străduiesc să organizeze misionarismul, căci prin acest mijloc se poate răspândi Evanghelia la toată zidirea și prin el se clădește Biserica lui Hristos.

Porunca expresă a Mântuitorului este: «Mergeți în toată lumea și propoveduiți Evanghelia la toată făptura. Cel ce va crede și se va boteza, se va mântui, iar cel ce nu va crede, se va osândi»³. «Iar ei ieșind, au propoveduit pretutindenii»⁴.

O lume nouă și un cer nou, cu un *om nou*, vor apare. În

1. Apocalipsa XXI, 24—27.

2. Matei XVI, 26.

3. Marcu XVI, 15-16.

4. Ibidem XVI, 20.

măsura entuziasmului; pentru Evanghelie și Cruce și în măsura avântului către Dumnezeu, unul în ființa Sa, întreit în persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh⁵.

Așa dar, Biserica creștină trebuie să facă față tuturor nevoilor de ordin social, național, cultural, dar mai ales de ordin educativ.

Pentru a întrona o nouă spiritualitate în lume, pentru ca lumea să se convingă de adevărul predicii de pe munte: «Căutați mai întâi Impărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și celelalte toate se vor adăoga vouă»⁶, este neapărată trebuință de educație.

Educația trebuie să fie între preocupățiunile fundamentale ale Bisericii.

II. Ce este educația? Cuvântul educație vine dela latinescul *educatio*, care este acțiunea de dezvoltarea a facultăților fizice, intelectuale și moarale ale omului. Ea cuprinde deprinderile luate în timpul copilăriei, de aceea i se zice om de bună educație, om de rea educație. Casă de educație este instituția, în care se instruesc copiii⁷. Educația pregătește pentru viață, dar această viață va fi trăită după anumite norme, spre a putea fi valorificată. Pentru aceasta hotărăște *idealul călăuzitor* și în materie de educație totul depinde de acest ideal călăuzitor, de direcția, de scopul pentru care lucrăm. Nicăeri între disciplinele culturale n'are mai mare influență finalitatea, decât în Pedagogie. Istoria educațiunii este în strânsă legătură cu istoria culturii umane, care a variat constant după idealurile ei călăuzitoare. Pedagogul englez John Adams, în Introducerea sa la Educație, arată lămurit acest lucru⁸.

Istoria educațiunii a variat după interesul pe care l-a avut omenirea într'un anumit moment sau după aspirațiunile ei către visul perfecțiunii depline. Inițierea tinerelor generațiuni și creșterea copiilor, au fost permanent influențate de acest interes al societății ori de aspirațiunile ei.

5. *Mărturisirea Ortodoxă a Bisericii de Răsărit*, Ediția III București 1930. Partea I-a Rs. Intrebarea XII p. 26—27.

6. Matei VI, 33; cp. Ioan III, 5. Convorbirea cu Nicodim.

7. Vezi *Dictionnaire encyclopedique illustré*, Armand Colin; cp. Felnelon, *Traité de l'éducation des filles* 1687.

8. J. Adams, *Education*, in *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, editată de James Hastings, vol. V, p. 166 sq. Edinburgh, 1912.

Din acest punct de vedere, nu există o problemă a tinerețului, care să nu atingă întreaga societate. Criza actuală a tinerețului românesc, trebuie pusă în mod obligator în legătură cu criza întregii societăți românești. În chipul acesta se pot restabili răspunderile.

Idealul educațiunii trebuie fixat. El este ca direcția pentru infanteriști pe câmpul de luptă. Nu se poate obține victoria, dacă nu există o țintă. Nu poți învinge dacă n'aj un țel.

În lupta vieții, părinții, profesorii, educatorii, trebuie să-și lămurească țelurile, dacă doresc cu adevărat ca urmașii lor să-i înțeleagă și să-i urmeze. Deaceia odată mai mult, este nevoie să se reamintească celor în drept, *linia tradițiunii* pe făgașul cel drept al nației. Și nația românească s'a ridicat la înălțimea ei când a urmat principiile creștine. Pentru noi Români, creștinismul — și afirm, creștinismul ortodox — este parte integrantă a constituției sufletului nostru. Inteligența, omenia, bunățatea, filantropia noastră se bazează pe dogma Evangheliei. Să citim folclorul românesc, care exemplifică strălucit aceste calități⁹, și ne vom convinge pe deplin.

Educația este procesul, prin care o generație transmite generațiunilor următoare, cunoștințele și experiența ei¹⁰. Scopul comun este idealul perfecțiunii omului. Acest ideal este deasupra fluctuației timpurilor și trebuie să rămână constant, ca o tortă luminoasă pentru toate generațiunile, deasupra tuturor școlilor de pedagogie.

În istoria modernă a educațiunii, se disting în mod deosebit, trei școli pedagogice: Umanismul, realismul și naturalismul¹¹. Deosebirea între ele constă mai ales din materialul pe care-l au în vedere la educațiune. Umaniștii dau atenție limbilor și funcțiunilor sufletesti, realiștii au interes mai mult de lucruri, iar naturaliștii au în vedere educația oferită de viața însăși¹².

Între umaniști se enumără: Vittorino da Feltre (1378-1446) de la Mantua, Johann Sturm (1507-1589), de la Stras-

9. Cp. S. Mehedinți-Soveja, *Creștinismul românesc*, București 1941.

10. Vezi V. Gh. Ispir, *Curs de îndrumări misionare*, București 1930, p. 454. sq.

11. John Adams, *op. cit.*, p. 173-174.

12. *Ibidem*, p. 174.

sburg, Roger Asham (1515-1568). Iezuiții, școlile de la Port-Royal în Franța și Public Schools din Anglia.

Realistiți numără pe: I. Amos Comenius (1592-1671), Wolfgang Ratke (1571-1635), Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), Froebel (1782-1852), Herbert Spencer (1820-1903).

Intre naturaliști avem pe: Rabelais (1483-1553), Montaigne (1533-1592), Locke (1632-1704), J. J. Rousseau (1712-1778), Fichte (1762-1814), Johann Wolfgang Goethe (1749-1832).

III. Existența acestor diferite școli de educațiune, pune în discuție problema formării caracterului și educabilității omului. Poate ori nu poate educația forma caracterul omului? Și poate ori nu poate contribui la perfecționarea lui? Răspunsurile au variat în știința Pedagogiei. Greșala educației moderne este că a considerat pe om în abstracto, privindu-l egal în massă, în turmă, pe când omul este dela natură inegal. În această inegalitate, omul este normal ori anormal, geniu ori neghiob. Educația are să urmărească pe omul normal, care are a se desvolta în cercul său determinat dela natură. Acest lucru trebuie să-l cunoască psihologia experimentală, care devine sprijinul cel mai puternic al educațiunii. Se știe că în natură sunt legi determinante, care hotărăsc destinul omului. Natura singură își poate adăoga în plus, ori se poate lipsi în minus, dar educația nu poate adăoga nimic la inteligență ori prostie. Cum nu face plopul pere și răchita micșunele, așa dintr'un prost nu poți face un inteligent. Și totuși ar fi să disperăm dacă omul nu s'ar putea îndrepta prin creștere.

Poate educația modela caracterul? La aceasta răspunde proverbul popular: «Obişnuința e a doua natură». Obiceiurile sunt expresia voinței omului și cu ele, el merge înainte. Gustave Le Bon, în lucrarea sa de Psihologie asupra educațiunii, afirmă, că valoarea omului și succesul său în viață, se măsoară mai ales prin desvoltarea caracterului său¹³.

Am în fața mea un copil de trei ani. Mă întreb: ce va deveni el? Va fi ce pretinde educația, buna manieră, ori va fi ce este în firea lui de a fi? Mlădierea lui, conturarea lui va atinge o formă de desvoltare, ori chiar esența ființei lui? În devenirea noastră ne stă deschis viitorul. Dar acest viitor e în milioanele de forme, nu într'un prototip unic.

13. Dr. Gustave Le Bon, *Psychologie de l'Éducation*, Paris 1930, p. 236 sq.

Concepția modernă totalitară, neagă individualismul și supune pe om autorității Statului, care are dreptul să modeleze pe om cum vrea, după ideologia sa, după idealul său conducător. Toate partidele comuniste și socialiste au pretins proletarizarea omului, după un anumit calapod, pe care l-au introdus în școală. Dar aceasta este contra firii și deaceia rezultatul pedagogiei moderne este discutabil.

Educația veche a greșit și ea, când privea numai individul, fie chiar numai pentru scopuri superioare, când se preocupa numai de ceea ce e inegal în om, urmând naturii. Pe această linie, în antichitate, am avut pe marii filosofi proveniți din o creștere desăvârșită¹⁴, dar s'a uitat progresul ce trebuie să călăuzească societatea și mai ales cultura socială. Educația în această direcțiune, era empirică, fără caracter științific, și se limita prea mult la omul însuși — luat individual.

Păreră noastră este că personalitatea omului trebuie privită, ca integrată în comunitate. Depinde foarte mult de interesul pe care nația, Statul îl are pentru un anumit ideal, care le este normativ, dar desigur nu trebuie să se neglijeze nici persoana. Ea este forța creatoare, care va determina societatea de mâine. Intr'un stat materialist, se dă atenție piețelor și vitelor pentru consum și se neglijează educarea copiilor, pe când intr'un stat spiritualist, se va da atenție creșterii omului, neglijându-se totuși condițiunile normale de existență.

Nu trebuie să exagerăm. Ci să mergem pe drumul cel drept. Drept înainte. Cunoscând că sunt șanțuri și prăpăstii și la dreapta și la stânga. *Idealismul practic este singura soluțiune bună în educație.* El ne asigură standardizarea vieții.

Cunoscând aceste lucruri, putem vorbi despre *inițiere*, adică despre educarea omului. Aceasta se poate face pe cale profesională, ca: agricultor, viticultor, silvicultor, comerciant, industriaș, financiar, magistrat, profesor, medic, preot, ofițer, etc., dar trebuie făcută pe cale fizică pentru igiena corporală și mai ales trebuie făcută pe cale morală și religioasă. La Romani, casa era un altar, în care ardea focul sacru pentru strămoși (penați). Cultul morților, eroilor, era atotstăpânitor. Horatiu, vorbind de Romani, a spus: «Temându-se de zei, Romani

14. Cp. Alice A. Bailey, *De la intelect la intuiție*, trad. Sibiu 1940, p. 42. Aci se arată contrastul între cele două moduri de dezvoltare a caracterului; în Răsărit, cultura individuală și masă fără educație; în Apus educația colectivă, iar individul lăsat fără cultură specifică.

au devenit stăpânii lumii». A crede într'un ideal, este a stăpâni o forță supremă, care te ridică și te înalță. Societatea omenescă se înalță prin credința în Dumnezeu și prin ea se ridică tot mai sus, pe scara progresului. Intre pământ și cer, omul trebuie să stea cu fruntea sus. El are atâtea căi de urmat, are atâtea ademeniri care-i stau în cale, are atâtea nevoi. Omul aleargă după pâine, după hrană, după adăpost, după locuință, după vanitate. Dar este o putere supremă, care-l conduce, o putere decât care o alta mai mare pe lume nu există — *sum-mum ens*¹⁵ — care e Dumnezeu. Și astfel noi mergem în voia lui Dumnezeu și voia Lui este: libertate și bunătate, iubire și avânt.

Problema creșterii copiilor este totdeauna actuală și în rezolvarea ei s'au dat răspunsuri diferite, după interesele de moment, ori după idealul călăuzitor al societății. Și în educație, ca și în filosofie, avem de ales, avem a ne devida între efemer și permanent. Una este a privi lucrurile sub unghiul eternității, și alta sub clipa orei de față. Oportunismul și idealismul sunt două atitudini distincte în educațiune. Nu trebuie apoi să mai uităm că în materie de educație sunt două laturi: formarea caracterului și orientarea profesională. Una tinde la desăvârșirea omului din punct de vedere psihologic și moral, la formarea conștiinței directoare, care să-l conducă prin toate vicisitudinile vieții. *A fi om* înseamnă nu numai a trăi sub vremuri, dar a fi și stâlp înfipt în contra vijeliei, a fi statornic în contra vânturilor, care încearcă să doboare. *A fi om* de caracter înseamnă stabilitate, idei precise și hotărâre fermă de a îndeplini în fapt, aceea ce ți-ai pus în gând.

Cât de mult se poate vorbi asupra acestei laturi a educației în care învățământul religios își are rolul său predominant. Cealaltă latură tinde la formarea unei profesii pentru a asigura traiul omului în lume. Pentru existență, pentru pâinea cea de toate zilele, trebuie o dresare specială, dacă vrem să fim liberi în viață și să nu fim o greutate celor din jurul nostru, sau dacă urmărim ca prin ocupația noastră, să fim folositori societății.

Dar noi nu ne vom ocupa de această latură, desigur im-

15. Anselm de Canterbury *Proslogion seu Alloquium De Dei existentia*, C. II, Migne, P. L., vol. 158, col. 223 et seq.

Cp. V. G. Ispir, *Introducere în studiul religiunii comparate*, București 1915, pp. 94-97.

portantă, a educațiunii, ci tema noastră rămâne despre formarea caracterului și scopul perfecțiunii omului. Și în această direcțiune, *idealul creștin* este hotărîtor.

IV. Dintre toate idealurile călăuzitoare ale omenirii¹⁶, și dintre toate valorile spirituale ale culturii, niciunul n'a fost mai presus de idealul creștin. Creștinismul este revelațiunea divină absolută, dar în omenire, spre a o ridica din păcat și a-i arăta calea mântuirii. Prin iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu, omul a fost ajutat ca să se ridice din decadență spre slavă. Creștinismul, din punct de vedere pedagogic, este sinteza binelui, adevărului și frumosului, către care omenirea are a se îndrepta și în timpurile noastre și în toate timpurile. «Doctrina creștină despre om, asumă afirmația Vechiului Testament, că el este creat după chipul lui Dumnezeu și că —întrucât Dumnezeu în mod etic este sfânt — astfel idealul omului este sfințenia etică»¹⁷.

Creștinismul este descoperirea dumnezeiască, care prin jertfa Mântuitorului Iisus Hristos, ne-a deschis calea spre perfecțiune. Prin el, noi obținem mântuirea și fericirea veșnică și ne asigurăm de realitatea spirituală. Idealul perfecțiunii omului îl găsim în creștinism: «Fiți dar, desăvârșiți, precum Tatăl vostru cel din ceruri, desăvârșit este»¹⁸.

Să urmăm pe Iisus Hristos. El este Învățătorul nostru. În tre oficiile îndeplinite de Mântuitorul a fost și acela al învățăturii. Cea mai nimerită învățătură, cea mai frumoasă și mai plină de idealism, este predica de pe munte¹⁹. Evanghelia întreagă transpiră într'o noblețe și bunătate fără seamă: «Eu sunt calea, adevărul și viața»²⁰. El a înobilat viața. El a zis: «Lăsați copii să vină la Mine, că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor»²¹. Desigur copiii sunt viitorul omenirii și ei vor duce mai departe toate idealurile și toate aspirațiunile noastre. Ei sunt elementul asigurător al continuității neamului nostru.

16. Cp. Benoy Kumar Sarkar, *Introduction to the Science of Education*, London 1913, p. 44 sq. și F. Harold Smith, *The Elements of Comparative Theology*, London 1937, p. 159 sq.

17. F. Harold Smith, *op. cit.*, p. 199.

18. Matei V, 48.

19. Matei V, 7.

20. Ioan XVI, 6

21. Matei XIX, 14.

Iisus pedagog, iată un capitol fundamental din cultura umană. În predica de pe munte, pe lacul Tiberiadei, la nunta din Cana, în pilda talanților, în pilda semănătorului, pe muntele Ghetsimani, etc., Iisus predică despre Impărăția lui Dumnezeu și învață pe oameni cum să se poarte. Pe valea Ezdralonului, într'o lună de Mai, coborînd dela Nazaret, ca să mă ridic pe muntele Carmel, am avut viziunea predicii lui Iisus în mijlocul ucenicilor Săi. Cu adevărat dumnezeesc. Ce minunat tablou, trebuie să fi fost, prin lanul întins de grâu, cu spicul în bătaia vântului — pe întinsul covorului verde, cu chenarul de nisip și în depărtare marea albastră — să fi văzut și să fi ascultat pe Mântuitorul lumii, explicând în parabole ucenicilor Săi sensul vieții și rostul destinului existenței. Altă dată, la fântâna lui Iacob din Sihar, când femeia samariteană a venit să scoată apă și Iisus i-a cerut să-i dea să bea și femeia fiind nelămurită, Iisus i-a răspuns: «Oricine bea din apa aceasta va înseta din nou, iar cel ce va bea din apa pe care i-o voi da-o Eu, nu va înseta în veac. Căci apa pe care i-o voi da-o Eu se va face în el isvor de apă, isvoritoare întru viață veșnică»²².

Din toți pedagogii lumii, nimeni nu ne-a învățat mai frumos și mai nobil, sensul adevărat al vieții, nimeni nu ne-a indicat cu atâta precizie că adevărul în materie de creștere stă în a fi desăvârșit, precum Tatăl nostru carele este în ceruri, desăvârșit este. Nici o religie, nici un întemeietor de religie n'a prezentat mai minunat ca Dânsul, că scopul existenței umane este de a transcende realitatea pentruca omul să se salveze de păcat și grația divină să încoroneze natura. Creștinismul devine distinct în tendința radicală contra păcatului, în perfecțiunea idealului, în nevoia pentru grație și în sanctificare, nu în respingerea darurilor naturale ale omului — grația încununează natura²³.

Evangelhia ne vorbește de viață — ζωή — în contact cu Dumnezeu etern, de realizarea cerului pe pământ²⁴. Viața este iubire, că Dumnezeu iubire este²⁵. Deci să ne iubim unii pe alții.

22. Ioan IV, 13—14.

23. F. Harold Smith, *op. cit.*, p. 200.

24. *Ibidem*, p. 200.

25. I. Ioan IV, 8.

«Eu sunt vița, voi mlădițele, cine rămâne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic»²⁶. Admirabile cuvinte, pline de înțelesul mistic al uniunii sacre în Hristos, pregătitoare pentru Biserica ce va să vie, când Duhul Adevărului, Duhul Sfânt, pe care-L va trimite Tatăl întru numele Lui, va veni, ca să învețe pe toți, să le aducă aminte despre toate câte a învățat El²⁷.

Iisus ne vorbește despre trei dușmani pe cari-i are omul în viață: Mamon, grija și egoismul²⁸. «Prin Mamon, înțelege valoarea și bunul pământesc, în cel mai întins înțeles al cuvântului. Valoare și bun pământesc care voește să se facă stăpân peste noi și pe noi să ne facă țirani asupra altora, căci banul este o putere»²⁹.

Noi nu putem sluji la doi domni.

De grijă, Iisus cată să ne elibereze, căci El știe cât de mult împiedică dela cele înalte pe om grija materială a vieții.

Deaceea în rugăciunea domnească, pâinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă, se amintește și de aceasta, pentruca omul liniștit să poată petrece în sfere mai senine.

Egoismul e ultimul lucru de care trebuie să ne ferim. Prea marea încredere în noi, ori ținerea cu orice preț la persoana noastră, e un rău. Resignația și abnegația sunt puncte capitale în creștinism³⁰.

Prin această directivă, creștinismul se afirmă ca suprema forță morală diriguitoare a omenirii. Criteriul valorii unei religii, este desigur în veritatea logică a afirmărilor și în aprobarea în practică de o majoritate cât mai întinsă, dar cel mai mult contează idealul moral, care în creștinism e sublim și care a contribuit în istorie de a transforma societățile omenești și moravurile lor.

A. Harnack, teologul german, renumit, citează un istoric care zice: «Apariția lui Hristos rămâne baza întregii culturi morale și în măsura în care apariția va putea să pătrundă mai mult ori mai lămurit, în această măsură cultura morală a națiunilor devine mai însemnată ori mai neînsemnată»³¹.

Pe aceste motive marii pedagogi ai omenirii: I. Amos Co-

26. Ioan XV, 5.

27. Ioan XIV, 26; XV, 26.

28. Vezi A. Harnack, *Das Wesen des Christentums*, 1902, p. 54 sq.

29. *Ibidem*, p. 55.

30. *Ibidem*, p. 55.

31. *Ibidem*, p. 78.

menius, Johann Heinrich Pestalozzi, F. W. Foerster, Th. Carlyle, John Ruskin au cerut ca la baza educației să stea învățătura lui Iisus Hristos, că adevărat creștinismul să fie temeiul pe care să se reazime întreaga cultură și întreaga civilizație.

Prezintă deci o însemnătate fără seamăn să descifrăm principiile călăuzitoare ale educației creștine, pentru a ne convinge pe deplin că numai pe calea ei vom fi pe linia progresului și perfecționării spirituale.

V. Dacă principiile didactice, care se aplică tuturor obiectelor de învățământ, deci și religiei, sunt norme generale, ce trebuiesc avute în vedere la predare, nu se va uita niciodată că Biserica are un rol de îndrumare și că ea urmărește ceva mai mult decât scopurile precise ale învățământului, fie formal ori material — acest ceva este ținta precisă de a forma, de a crea *un om nou*.

Principiile generale ale învățământului, în ceea ce privește predarea, sunt: învățământul trebuie să fie natural, intuitiv, psihologic, interesant, activ, practic, și durabil³².

Educația creștină va merge mai departe. Ea va urmări ținta finală, care este pentru pregătirea omului și îndrumarea lui spre viața cea veșnică, spre fericirea eternă. În mersul continuu al omului spre perfecțiune, educația creștină trebuie să fie îndrumătoare în toate vârstele vieții, până la ajungerea deplinei maturități. Ea trebuie să creeze acel om nou, membru al Împărăției lui Dumnezeu, care prin botezul s'a curățit de păcate, iar prin aplicarea sfintelor taine, devine de o curățenie morală desăvârșită, model de imitat în societatea înconjurătoare și pildă de virtuți, care înalță și glorifică. «Fiți perfecți, precum Tatăl vostru din ceruri, perfect este»³³. «Voi sunteți sarea pământului, voi sunteți lumina lumii»³⁴.

Pentru aceasta, este absolut necesară cunoașterea dogmelor Bisericii³⁵. Este absolută nevoie ca elementele religiei să

32. Dr. C. A. Teodorescu, *Studii catehetice*, București 1927. p. 143 sq.

33. Matei V, 48.

34. Matei V, 13—14.

35. Sf. Ciril al Ierusalimului. *Cateheza IV-a*, cap. II, Migne, P. G. tom XXXIII, col. 456 E. «Cel mai înalt lucru este așa dar, cunoașterea dogmelor credinței și de mare însemnătate este un suflet evlavios, fiindcă sunt mulți ce amăgesc cu înșelare zadarnică (Col. II, 8). Pentru

fie cunoscute, pentru a nu fi nici o îndoială ³⁶ și ca să nu se dea prilej de nici o rătăcire .

De aci rezultă însemnătatea învățământului religios în educație. Prin el se precizează doctrina Bisericii, se concretizează idealul moral creștin. Instrucția religioasă este obligatorie, pentru o adevărată instrucție a omului, pentru a creia acel adevărat mod de a trăi al omului, căci cunoașterea adevărilor fundamentale ale religiunii nu întărește numai credința, dar contribuie la formarea unui caracter *desăvârșit*, la formarea unor membri devotați ai societății. Necesitatea catehizării este așa dar evidentă.

Învățământul religios este necesar: a) pentru cultura integrală: b) pentru fructele aduse de el: c) pentru importanța specială, pe care o are în vârsta elevilor ³⁷.

În ceea ce privește cultura integrală, Dumnezeu voește ca toți oamenii să fie mântuiți ³⁸. «Și viața veșnică este aceasta: să te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe care l-ai trimis Tu» ³⁹.

Deci condiția mântuirii și a culturii integrale, este cunoașterea lui Dumnezeu, începutul și sfârșitul lucrurilor, cunoașterea lui Iisus Hristos, unicul Fiu al lui Dumnezeu, Mântuitorul și Răscumpărătorul neamului omenesc ⁴⁰.

În privința fructelor pe care le aduce această instrucție religioasă, aceste fructe sunt felurite ⁴¹, ele se raportează la viața supranaturală, în deosebi în ordinea spirituală. Instrucția religioasă dezvoltă credința, speranța, dragostea, pietatea, justiția, religia ⁴², prin ajutorul cărora omul promovează în sfințenie.

În sfârșit, vârsta fragedă a copiilor este momentul cel

aceasta se predică învățătura credinței și se fac explicații la aceasta. (*Ibidem*, Cat. IV, cap. II, col. 456 C—457 B.).

36. Sf. Ioan Hrisostom. Omilia IX-a cap. I, la Epistola Sf. Apostol Pavel către Evrei: «După cum un copil ce merge la școală, trebuie să învețe anumite lucruri, asemenea creștinul trebuie să știe în chip precis elementele religiunii sale și să nu mai aibă nici o îndoială».

37. Vezi *Manuel du Catéchiste — Méthodologie de l'enseignement de la religion dans les écoles primaire et les pensionnates* — al fraților școlilor creștine Sf. Ion Botezătorul din Salles la Turimo. Paris 1908. p. 6 sq.

38. I Timotei II, 4.

39. Ioan XVII, 3.

40. *Manuel du Catéchiste*, p. 6.

41. *Ibidem*, p. 7.

42. *Ibidem*, p. 7.

mai prielnic pentru dezvoltarea sentimentului religios⁴³. Caracterul moral acum se poate bine plămădi. Preotul catehet este pedagogul permanent al neamului, care prin răbdarea lui și voința lui nesdruncinată, contribuie la înălțarea nivelului moral. Căci marea operă a creștinismului, care este realizarea Impărăției lui Dumnezeu, se desăvârșește prin moralizarea vieții publice și această moralizare când poate începe mai bine, decât în epoca copilăriei, în acea epocă a sincerității și a curățeniei, pentru care Mântuitorul a zis: «Lăsați copiii să vină la Mine, că a lor este Impărăția cerurilor».

Invățământul religios deci va avea scopul de a lămuri credința noastră, de a clarifica sentimentele noastre. În formarea deplină a caracterului, nu se va uita că intelectualismul e numai o latură de dezvoltare a firii umane, că omul e mult mai complex decât îl arată raționamentul, și că în adâncirea lucrurilor necunoscute, se concretizează forma definitivă a sufletului nostru. Invățământul religios trebuie să clarifice credința creștină prin catehism, să curețe viața creștină prin deprinderea virtuților morale, pentru a asigura acea disciplină proprie, care caracterizează pe omul cel nou, care crede în Hristos⁴⁴.

Invățământul religios merge deci, împreună cu etica creștină, cu morala propovăduită de Domnul și Mântuitorul nostru despre a cărui mărire vorbește Sfântul Evanghelist Ioan; «mărire a unuia născut din Tatăl, plin de dar și de adevăr»⁴⁵.

Certitudinea învățământului religios stă în revelația divină și asistența divină, care garantează conservarea integrală a cuvântului dumnezeesc⁴⁶.

Pedagogia creștină merge desigur pe urmele evoluției umane, după dezvoltarea treptată a sufletului omenesc, dar ea cuprinde și principiile eterne ale adevărului, binelui și frumósului, principii eterne și imuabile, ca Dumnezeu însuși⁴⁷...

În revelația divină așa cum o descifrăm din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, din dogme și canoane, noi găsim adevăratele norme a bunei creșteri a omului. Într'ansa noi descoperim concepția adevărată de viață și sensul cel just al vieții.

43. *Ibidem*, p. 8.

44. Cp. Enciclica asupra educației religioase a Papei Benedict al XV-lea, *Humani generis*, din 15 Iulie 1917.

45. Ioan I, 14.

46. *Manuel du Catéchiste*. p. 13.

47. *Ibidem*, p. 13.

În revelațiunea divină se cuprinde concepția asupra omului desăvârșit și normele educațiunii, de a crea un tip personal, integrat în comunitate, adică un om care să-și pretindă drepturile, dar să-și achite și datoriile. Idealul creștin este ca omul să nu trăiască numai pentru pâine, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu ⁴⁸. «Căutați mai întâi Impărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate celelalte se vor adăoga vouă» ⁴⁹.

VI. Care sunt principiile educative ale religiunii creștine? Care sunt principiile care să ne asigure spiritul creștin și formarea caracterelor creștine?

1. În primul rând învățământul religios ne vorbește de *Dumnezeu*.

Dumnezeu este Acela care ne dă toate darurile, iar educația vine numai de la desăvârșește. Frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii ⁵⁰.

Un pedagog creștin nu poate începe opera sa, fără afirmarea credinței în Dumnezeu. Sfântul Apostol Pavel, Apostolul Neamurilor ne-a dat pilda strălucită pe care trebuie s'o urmăm. Întreaga sa activitate misionară este străbătută de o convingere neștrămutată, că el vorbește în numele lui Iisus Hristos. Deci nu în numele său personal, ci în numele lui Dumnezeu. El se numește $\delta\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \chi\rho\iota\varsigma\tau\omicron\upsilon\ \varsigma\omicron\upsilon\ \varsigma\omicron\upsilon$ ⁵¹). Acelaș glas pe care l-a auzit la convertirea sa, «Saule, Saule, de ce mă persecuți?... Scoală-te și intră în cetate»... ⁵², îl urmărește.

În epistolele sale, el dă sfaturi credincioșilor de a nu se împărți, unii având pe Apolos, alții pe Chifa, ci de a urma pe Iisus Hristos, de a fi toți una în această credință tare, căci altă temelie nimeni nu poate să pună, fără de aceea ce este pusă, care este Iisus Hristos ⁵³.

Sfinții Părinți ai Bisericii, Marii Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan, au urmat aceeași direcție.

În creșterea oamenilor, noi trebuie să punem ca temelie cre-

48. Matei IV, 4.

49. Matei VI, 33.

50. Proverbi, I, 7.

51. Romani I, 1.

52. Fapte IX, 4—6.

53. I Corinteni III, 11; cp. *Viața și operele Sf. Apostol Pavel*, de F. V. Farrar, trad. I. P. S. Patriarh Nicodim, M-rea Neamțu, 1941.

dința în Dumnezeu. Este vorba de o certitudine, de o credință. Educația intelectuală nu poate fi complectă, fără cunoașterea lui Dumnezeu, adevărul în plenitudinea lui nu poate fi pătruns fără o convingere deplină asupra sensului adevărat al creștinismului. Deci, înainte de orice, noi trebuie să avem o concepție asupra lumii. Această concepție nu va fi nici atee, nici agnostică ori indiferentă în materje de religie, ci va fi o concepție teistă, o concepție teologică. Nihil sine Deo este credința noastră. Nimic din ce se întâmplă în lumea aceasta, nici un fir de iarbă, nici un fir de păr din capul omului nu se schimbă fără voia lui Dumnezeu⁵⁴.

El este cel dintâi și cel de pe urmă și nu este alt Dumnezeu afară de El⁵⁵. «Inainte de mine n'a fost Dumnezeu, și nici după mine nu va fi. Eu sunt Domnul și nu este mântuitor afară de mine»⁵⁶.

Deaceea în educație, este nevoie capitală de acel «sens al infinitului», de «ajustare la infinit», cum cere Dr. Crichton Miller, în cartea sa «The new Psychology and The Teacher», ajustare care va ajuta pe copil la desăvârșirea vieții, la ajungerea maturității⁵⁷.

După Dr. Crichton Miller, omul ca să ajungă la o viață complectă, «complete living», trebuie să îndeplinească trei ajustări: 1. ajustarea la societate, 2. ajustarea la soț (actual ori potențial) și 3. ajustarea la infinit⁵⁸.

Această ajustare este în fapt educația religioasă, cum foarte bine arată Doamna Dorothy F. Wilson, în lucrarea sa.

A fost o permanentă discuție în istoria Pedagogiei dacă trebuie să începem în educație dela Dumnezeu ori dela suflet. Friedrich W. Foerster, pentru epoca contemporană, întărește părerea, că ar fi mai bine să începem dela suflet⁵⁹.

Desigur că marele pedagog german este mult insufletit de importanța psihologiei religioase, pentru educație. Dar eu cred, că întrucât în religie este obligatorie certitudinea absolută, că

54. Psalm 103, 15; Matei VI, 27 sq. Luca XII, 7.

55. Isaia XLIV, 6 și Deuteronom IV, 35.

56. Isaia XLIII, 10—11.

57. Citat din Dorothy F. Wilson, *Child Psychology and Religious Education*, London 1929, ed. III p. 15 sq.

58. *Ibidem*, p. 14.

59. Fr. W. Foerster, *Religion und Charakterbildung*, p. 42; comp. pr. M. Bulacu, *Pedagogia creștind ortodoxă*, București 1935, p. 28-29.

adevărul religios trebuie pus în afară de orice discuție, întrucât este un adevăr revelat, copilul dela început trebuie deprins în această direcție, că existența lui Dumnezeu și puterea Lui sunt pe deasupra tuturor raționamentelor.

Este exact că putem avea o cunoaștere a lui Dumnezeu pe cale naturală, din lumea creată. În această direcție sunt toate argumentele raționale despre existența lui Dumnezeu, începând dela argumentul istoric, până la cel ontologic, și dela cel cosmologic până la cel moral. Dar această cunoaștere nu poate fi decât relativă. Există însă o altă cunoaștere supranaturală, care ne este dată nouă prin revelație, ori prin credință. Și această cunoaștere este indiscutabilă, fiindcă ni s'a dat și fiindcă e absolută.

Pătrunderea cea mai adâncă în metafizică, nu ne poate lămurii atâta ca o manifestare a grației divine, și meditația cea mai pătrunzătoare asupra universului și destinului său, nu ne poate mulțumi atât cât o rugăciune făcută spre gloria lui Dumnezeu. «Intru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul»⁶⁰. «O, Doamne! Tu te-ai făcut nouă scăpare în neam și în neam, mai înainte de a se face munții și a se zidi pământul și lumea, din veac și până în veac, Tu ești Dumnezeule»⁶¹. «Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și firmamentul destăinuște lucrul mâinilor Sale»⁶².

Ci nouă ne-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său, fiindcă, Duhul Său toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu. Iar noi n'am primit duhul lumii, ci Duhul cel dela Dumnezeu⁶³.

Toată tradiția Bisericii creștine, toate scrierile Sfinților Părinți, toată praxa morală a credincioșilor creștini ne îndeamnă să urmăm pe această cale. Dumnezeu s'a făcut cunoscut mai întâi prin Lege și prin Profeti, iar în urmă prin Fiul Lui, unul născut, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos⁶⁴.

În această direcțiune este o *atitudine religioasă* netă, care nu mai poate fi discutabilă; este o hotărîre de a urma pe căile Domnului. Căci noi nu trebuie să uităm că principiile pedago-

60. Geneză I, 1.

61. Psalm 90, 1—2.

62. Psalm XIX, 2.

63. I. Corinteni II, 10—12.

64. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cap. I, trad. de D. Fecioru, pag. 4.

giei creștine sunt înseși adevărurile creștine. În această convingere, noi pornim dela început cu o concepție deosebită asupra lumii, concepția teologică, și afirmăm categoric necesitatea grației divine, a harului dumnezeesc, pentru mântuirea noastră.

Pornind dela realitatea revelației divine, așa cum se manifestă în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradițiune, toată experiența religioasă ulterioară va fi normată de această revelațiune. Creștinismul prin excelență este o religie teocentrică, în care grația divină încoronează natura. «Viața grației merge dincolo de Lege și totuși este împlinirea Legii. Legea nu e înlăturată de Evanghelie, ci trăește în viața disciplinată. Nu este numai Lege, ci o înțelegere a spiritului ei, cu puterea de sus de a o ajunge»⁶⁵.

Este bine să ne amintim de aceasta, pentru a face o distincție de religiunile antropocentrice, ca șintoismul și confucianismul, ori de religiunile deumanistice, ca: taoismul, hinduismul și budhismul; ori a ne feri de diferitele concepțiuni asupra lumii, cari sunt evident în contradicere cu spiritul creștin.

Creștinismul nu-i panteism mistic, nu este negația individualității, nu-i neacțiune, ci din potrivă, e viața deplină, în care harul lui Dumnezeu este absolut necesar.

«Dar ce este Apolo și ce este Pavel? Slujitori, prin care ați fost aduși la credință, fiecare după cum i-a dat Dumnezeu. Eu am sădit. Apolo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească. Astfel nici cel ce sădește, nu e ceva, nici cel ce udă, ci numai Dumnezeu care face să crească»⁶⁶.

De aceea trebuie pusă la baza educației, *credința în Dumnezeu*, și împărtășesc punctul de vedere al vechilor cateheți, cari începeau învățământul religios cu Catehismul.

Egumenul Eufrosin Poteca, încă dela 1833, se exprima: «Societatea noastră, care e Biserica Răsăritului, e întemeiată pe dogme curate și sfinte și pe un misticism foarte înalt, care, de s'ar învăța de toți pruncii noștri, ar ieși niște oameni foarte blânzi, curați la inimă, nevicleni, ascultători, statornici, aproape de Dumnezeu și departe de superstiție, precum au fost proorocii și Apostolii, părinții acestei societăți»⁶⁷.

65. F. Harold Smith, *op. cit.*, p. 199 sq. și în deosebi p. 202.

66. I Corinteni III, 5-7.

67. Vezi *Catehismul mititel al lui Eufrosin Poteca*, publicat de C. Rădulescu-Motru, în *Revista de Pedagogie*, vol. X, 1940.

Iată capitolele acestui Catehism: Cap. I. De estirea lui Dumne-

Se urmează astfel linia Sfântului Apostol Pavel, care dând sfaturi ucenicului său Timotei, îl sfătuia să ferească învățătura Evangheliei de învățături deșarte, urmând proorociilor făcute, să se lupte lupta cea bună, după cuvântul lor, având credință și cuget bun, pe care fiindcă unii l-au lepădat, s'a sfărâmat cu ei corabia credinței ⁶⁸.

Catehetul, profesorul de Religie, va avea deci permanent în preocupatia sa, ca să păstreze taina credinței întru cuget curat ⁶⁹. Dar iarăși își va aminti că «creștinismul nu e o știință, este o viață. Cunoașterea dogmelor sale și a preceptelor sale n'are valoare decât în măsura în care determină și comandă o mentalitatea, o atitudine, o activitate» ⁷⁰.

Dacă pedagogia creștină tinde la spiritualizarea vieții umane, ea contribuie desigur la desăvârșirea *personalității* omului.

2. Personalitatea umană, iată, ținta educațiunii creștine.

Idealul pedagogiei creștine, este formarea unui caracter creștin desăvârșit. Pentru aceasta se va folosi totul: și dogmele și morala creștină și canoanele Bisericii. Se vor folosi îndeosebi sfintele Taine, care se vor împărtăși oamenilor, în convingerea completă a contribuției lor la alcătuirea unei persoane armonice complete.

În ce privește personalitatea umană, cel dintâi postulat creștin este perfecțiunea. «Fiți perfecți, precum Tatăl vostru din ceruri perfect este». Această perfecțiune, trebuie să atingă întreaga personalitate, nu numai o facultate aparte. Ce greșită este părerea vechei psihologii care împărțea sufletul omenesc pe compartimente, ce aproape n'aveau nici o legătură unul cu altul! Facultățile sufletului omenesc sunt manifestări în actualitate, dar niciodată ele nu sunt distincte, ci merg împreună. Așa fiind educația religioasă integrală va cuprinde și educația intelectuală și educația sentimentală și educația volițională,

zeu. Cap. II. De firea lui Dumnezeu. Cap. III. De cinstirea lui Dumnezeu. Cap. IV. De credința evanghelică. Cap. V. De Sfânta Troiță. Cap. VI. De cele zece dumnezeiești porunci. Cap. VII. De cele șapte taine bisericesti. Cap. VIII. De Biserica Răsăritului. Cap. IX. De învierea morților. Cap. X. De Rugăciunea Domnească. Cap. XI. De cele două porunci evanghelicești. Cap. XII. De legea hristianilor cu aplicația ei.

68. I. Timotei I, 19.

69. I. Timotei III, 9.

70. Emil Pirolley, *L'éducatrice chrétienne*, Paris 1936, p. 73.

întrucât intelectul, sentimentul și voința împreună alcătuiesc persoana.

E drept, psihologia n'a lămurit relațiunile facultăților sufletești și deaceea unii preferă mintea, alții inima, iar alții nota practică a activității omenești, dar religia, ca supremă valoare spirituală, îmbrățișează totul, cuprinde toate idealurile și de adevăr și de bine și de frumos.

Sfințenia, care este caracteristica prin excelență a vieții religioase, sintetizează toate valorile de ordin logic, etic și estetic.

Höfdding, filosoful danez, vorbind de problema religioasă, afirmă că religia este o concepție istorico-psihologică, care se manifestă în așa de multe forme și nuanțe, și că deosebitele puncte de vedere asupra problemei religioase se bazează tocmai pe această varietate de manifestări ⁷¹.

Idealul perfecțiunii umane cuprinde în sine trei momente distincte: Libertatea, responsabilitatea și virtutea.

Libertatea voinții este un capitol fundamental al moralei creștine. Pentru mântuirea omului, pe lângă grația divină, este necesară și libertatea voinței. În contra tuturor teoriilor de tot felul, de fatalism și de determinism social și cosmologic, Biserica ortodoxă în deosebi a luat poziție. Biserica creștină nu admite supunerea oarbă a omului în fața destinului istoriei, și dacă înțelege că vremurile sunt deasupra noastră, totuși omul are în ele destulă putere ca să voiască, să înfrângă vitregia vremurilor și să devină stăpân al situațiunii. Nu în sensul de supra-om, așa cum ne vorbește Fr. Nietzsche (1844-:900) ⁷², ci în sensul de fiu al lui Dumnezeu, care a făcut pe om după chipul și asemănarea Lui ⁷³.

Biserica ortodoxă n'a admis predestinațiunea calvinistă, așa cum altădată n'a admis doctrina pelagiană, care afirmă că omul prin propriile puteri, fără ajutorul lui Dumnezeu, se poate mântui.

Dogma Bisericii creștine, în materie soteriologică, este că omul are nevoie de grația divină și de libertate personală. Principiul sinergetic este la baza educației creștine.

«Aproiați-vă de Dumnezeu și Dumnezeu se va apropia de

71. Harold Höfdding, *Der menschliche Gedanke*, Leipzig 1911, p. 407—430.

72. Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*. 1884.

73. Geneză I, 26.

voi» 74. «Iată stau la ușa și bat, de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voiui intra la el și voiui cina cu el și el cu mine» 75. Este limpede că doctrina creștină constă din libertate. Sfântul Ioan Hrisostom, în toate predicile sale, atestă acest lucru: «Dumnezeu nu constrânge pe nimeni, ci dacă voește cineva... Nu că voința sa divină este fără putere, ci nu voește să constrângă pe nimeni» 76. Iar Sfântul Ciril al Ierusalimului la fel zice: «Lucrul lui Dumnezeu este de a sădi și de a uda, iar al nostru este de a da roduri: lucrul lui Dumnezeu este de a da darul, iar al nostru de a-l primi și păstra» 77.

Deci omul este o ființă armonică, cu voință proprie și liber în acțiunile sale. «Ai înaintea ta foc și apă și unde vei voi poți să întinzi mâna ta. Înaintea oamenilor stau viața și moartea și pe care omul va pofți-o, aceea i se va da» 78.

Această libertate duce la responsabilitatea omului. Omul este răspunzător de faptele sale. Morala creștină stă pe această poziție și chiar legile dreptului comun se justifică pe baza acestui principiu. Oricât de multe circumstanțe atenuante se vor admite, suntem obligați în cele din urmă să admitem răspunderea omului de faptele sale. Societatea omenească n'ar găsi o fundație sigură, pe care să se întemeeze, dacă n'ar admite această responsabilitate. Recunoaștem că nu e vorba de judecată absolută, că sancțiunile penale nu se pot da pe baza liberului arbitru absolut, dar este vorba aci de răspunderea morală a faptelor, care ridică pe om din animalitate spre ideal. Vitele numai își duc sorocul lör și n'au altă răspundere decât de a trage povara și a se odihni în staul. Omul e mult mai mult, ca să-și justifice existența numai cu ceea ce i se dă dela soartă.

Prin mijlocul educațiunii se poate ajunge la o *conștiință morală* superioară, care obligă pe om de a se înălța la un stadiu de răspundere desăvârșită. În afară de factorii înconjurători, cari pot contribui la educațiunea sa, omul la un anumit moment, ajunge să-și facă el singur educația, să-și facă educația luiși. Educația prin sine însuși se recomandă.

În modul acesta omul ajunge la un grad de înțelepciune.

74. Iacob IV, 8.

75. Apocalipsa III, 20.

76. Omilia III-a, 6 și Omilia a XII-a 2—3 asupra Evangheliei dela Ioan.

77. Cateheza I, 4.

78. Iisus fiul lui Sirah, cap. XV, 16—17.

care normează toate actele sale. Înțeleptul Solomon, în Proverbele sale, ne dă o mulțime de sfaturi în această privință. «Frica lui Dumnezeu este începutul înțelepciunii. Cei fără minte disprețuiesc înțelepciunea și stăpânirea de sine»⁷⁹.

Iată începutul înțelepciunii: «Agonisește înțelepciunea și cu prețul bogăției tale, dobândește priceperea. Prețuește-o mult și ea te va înălța în cinste»⁸⁰.

Această înțelepciune ne duce obligator la îndeplinirea *virtuții*. Mărturisirea noastră de credință ortodoxă, în contra luteranilor și calvinilor, și în contra tuturor sectanților, afirmă că este creștin adevărat acela care pe lângă credință dreaptă are și fapte bune⁸¹. Cu adevărat, căci Impărăția lui Dumnezeu nu stă în cuvinte, ci în virtute⁸². Și poate că virtutea cea mai mare este aceea prin care noi ne ridicăm deasupra mediului înconjurător, însuflându-ne de puterea dumnezească și devenind stăpâni pe noi înșine, ne controlăm acțiunile noastre. O adevărată personalitate se va distinge prin activitate proprie. Acesta este cel dintâi lucru care trebuie recomandat în educație.

Această activitate obligă pe om să se ajute el pe sine însuși și să se bazeze în toate acțiunile sale pe el însuși. Aceasta înseamnă corectitudine și că omul devine stăpân pe sine însuși. Stăpân pe sine însuși, omul va cere cât mai puțin dela alții și va da cât mai mult altora. Dar așa fiind, este absolut necesar controlul de sine și guvernarea de sine însuși.

În modul acesta, omul ajunge a fi conștient de puterea sa; se stăpânește pe sine și se înalță către idealul creștin care cere ca el să se apropie de Dumnezeu. Mereu ne vom aminti că nu ascultătorii Legii sunt drepti la Dumnezeu, ci împlinatorii ei⁸³. «Că precum trupul fără de duh este mort, așa și credința fără fapte moartă este»⁸⁴. Responsabilitatea morală a omului. Iată un principiu educativ creștin.

Permanent trebuie să ne îngrijim cum vom apărea în fața dreptului Judecător.

Un caracter desăvârșit însă, se realizează numai pe baza principiului iubirii creștine.

79. Proverbe I, 7.

80. Proverbe IV, 7-8., Efeseni V, 15.

81. *Mărturisirea ortodoxă*, ediția III-a, București 1930, p. 142.

82. I Corinteni IV, 20.

83. Romani II, 13.

84. Iacob II, 17, 26.

3. Iubirea creștină, credem, este nu numai idealul etic desăvârșit, dar și principiul educativ, pe temeiul căruia este asigurată în direcția cea bună creșterea oamenilor. Formarea personalității este un ideal al educației, dar această personalitate nu trebuie pazată pe egoism, pe interes personal, pe ambiție deșartă, pe vanitate.

La formarea personalității nu trebuie să contribuie interesul materialist. Utilitarismul secolului al XIX-lea, oricât de ducător la libertate va fi fost el, a isprăvit cu sclavia și servitutea socială. Deaceia experiența pedagogică confirmă, este necesar, ca personalitatea să se întemeze pe *altruism*.

În definitiv, nu vom uita învățătura Sfintei Scripturi, că, «noi toți suntem frați între noi, întrucât suntem fiii aceluiaș Părinte, Tatăl nostru cel din ceruri». Obligația noastră nu este de a fi adversari unii altora, ci de a ne iubi și a coopera.

În faptele Apostolilor⁸⁵ ni se descrie iubirea cea mare ce domnea în obștea sfinților, în care nu era bogat și sărac, stăpân și servitor, ci cu toții laolaltă, într'o armonie deplină își duceau viața. Acelaș lucru ni-l confirmă epistola sfântului Apostol Pavel către Filimon, în care el mijlocește ca Filimon să ierte pe Onisim, robul său, primindu-l iarăși ca pe un frate în Domnul.

Se vorbește azi de integrare în comunitate, de spiritul de solidarizare ce trebuie să existe între oameni, spre a evita egoismul feroce al luptei de clasă. Această integrare nu se poate mai bine face decât în sensul iubirii creștine. Fraternitatea umană trebuie să stea la baza alcătuirii unei societăți civilizate.

În spiritul creștin al iubirii de oameni, ne îndeplinim corect îndatoririle noastre naționale și sociale, tăci după legea creștină, care ne obligă la buna stare a semenilor noștri — să iubesti pe aproapele tău ca pe tine însuși⁸⁶ — avem anumite îndatoriri față de societate, pe lângă drepturile noastre.

A fi în serviciul social, a fi în serviciul național pentru apărarea patriei, pentru asigurarea liniștei și ordinii în Stat, a fi în serviciul națiunii pentru îndeplinirea supremei datorii — apărarea patriotică — a fi în serviciul umanității este o dovadă de altruism, de iubire de oameni.

Solidaritatea socială și națională este o expresie a fraternității umane. Dar iubirea creștină trebuie definită. Sfântul

85. Faptele Apostolilor IV, 33—37 și II, 44—47.

86. Matei XIX, 19.

Apostol Pavel socotește iubirea mai presus de toate, mai mare chiar decât credința și speranța. Iată ce minunat se exprimă el, în acel imn al iubirii, adresat Corintenilor: «Toate limbile omenestii și îngerești de le-aș vorbi, dacă nu am dragoste, m'am făcut aramă sunătoare și chimval gălăgios. Și dar proorocesc dacă aș avea, și tainele toate le-aș cunoaște, și orice știință și de aș avea credință atât de multă să mut munții din loc, dacă nu am dragoste nimic nu sunt. Și toată averea mea de aș face-o milostenie și trupul mi l-aș da să fie ars, dacă nu am dragoste nimic nu-mi folosește. Dragostea rabdă îndelung, dragostea e plină de bunătate, dragostea nu știe de pizmă, nu se laudă, nu se trufește, dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu pune la socoteală răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu pierie niciodată»⁸⁷.

Ce principiu educativ mai solid decât acesta? Ce principiu educativ mai înalt și mai sublim? Ce păcat că creștinătatea n'a înțeles acest sublim al iubirii creștine! Căci altfel cum să ne explicăm în sânul creștinătății, ura și violența și uciderea de oameni. Dumnezeu a poruncit: «Să nu ucizi»⁸⁸. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul lumii, s'a sacrificat pe sine pentru a ne arăta calea iubirii de oameni. Nici o exegeză nu se poate face, pentru a scoate din creștinism altceva decât ceace este — legea iubirii. Creștinismul nu-i ură, nu-i violență, nu-i ucidere de oameni.

Un misticism altul decât pe linia Sfîntilor Părinți și a marilor duhovnici, poate să aducă o altă interpretare. Dar tradiția ecumenică, confirmă întru totul imnul Sfântului Apostol al Neamurilor.

Evanghelia lui Iisus este Evanghelia iubirii de oameni. Această iubire ne face buni, iertători și toleranți; această iubire ne duce la adevărata viață creștină, plină de smerenie și de ajutor pentru semenii. Ideia creștină a iubirii este analizată în epoca contemporană, de profesorul de Teologie sistematică din Lund (Suedia), dr. Anders Nygren, în lucrarea sa «Agape și Eros»⁸⁹.

87. I Corinteni XIII, 1-13.

88. Deuteronom V, 17.

89. Anders Nygren, *Agape and Eros—A Study of the Christian idea of love*, vol. I. London, part. I, ed. II-a 1937, și partea II-a 1938.

Acelaș cuvânt *iubire* traduce două lucruri deosebite, Agape și Eros, direct antitetice unul altuia. După concepția lui Plato și deci din toată lumea păgână dinainte de creștinism, Eros era căutarea binelui pentru sine, era drumul omului spre divinitate și efortul său de a obține mântuirea. Eros este egocentric, pe când ideea de Agape, așa cum este formulat în Noul Testament la Sfântul Evanghelist Ioan: «Dumnezeu este iubire» — este în suprema ei formulare teocentrică.

Agape este creatoare, Agape deschide drumul comuniunii cu Dumnezeu; ea este revărsarea divinității asupra omului. Sunt netăgăduit, două atitudini opuse în fața vieții. Aceste atitudini au continuat în istorie. Motivul Eros a renăscut în timpul Renașterii, după cum motivul Agape s'a reînnoit în timpul Reformei, ci «Amor Dei și Amor hominis» se unesc în iubirea creștină, care este revărsarea iubirii lui Dumnezeu asupra omului, dornic de a se uni cu Dumnezeu. Nu intrăm în discuție asupra interpretării teologice a faptului. Pe noi ne interesează chestiunea din punct de vedere pedagogic. Afirmarea că numai prin iubire avem posibilitatea deplinei noastre perfecțiuni. A intra mai departe în dispută teologică, este a cădea în confesionalism⁹⁰ și deci a limita valoarea principiului educativ al iubirii. Ori aceasta este contrar convingerii noastre.

Marii pedagogi ai omenirii, începând cu Fericitul Augustin în lucrarea sa *De catechizandis rudibus* și isprăvind cu Pestalozzi⁹¹ și Foerster⁹² recunosc valoarea educativă a iubirii creștine și o recomandă cu cea mai mare căldură pentru creșterea generațiilor ce vin. Pentru Foerster mai ales, educația morală a individului e un scop principal. Dar iubirea creștină capătă importanță dincolo de psihologia individuală, în raportul învățătorului cu discipolii săi și în tratarea metodologică a diferitelor chestiuni de predat. Ea are însemnătate foarte mare în pedagogia socială, când ne ocupăm de diferitele instituțiuni,

90. Expresia lui Luther era: *Amor Dei non invenit sed creat suum diligibile. Amor hominis fit a suo diligibile. Et iste est amor crucis ex cruce natus qui illuc sese transfert, non ubi invenit bonum quo fruatur sed ubi bonum conferat malo et egeno.*

91. Johann Heinrich Pestalozzi, *Grundlehren über Mensch und Erziehung*. Seine Schriften ausgewählt von Hermann Schneider, Leipzig 1930.

92. Fr. W. Foerster, *Christentum und Pädagogik*, München, Rheinhard 1920. *Ibidem*, *Religion und Charakterbildung*, München 1920.

de diferitele așezăminte, care au să asigure o bună și corectă creștere a tinerilor.

Toate operele de caritate și de creștinism social, pentru promovarea culturii umane și îmbunătățirea spirituală a rasei noastre, au isvorit din iubire. Intreaga activitate a misiunii interne în ea își are obârșia. Vorbind de misiunea internă, Rahlenbeck⁹³ enumără: îngrijirea de copii, leagăne, școli pentru copii mici, servicii religioase pentru copii, școli duminicale, grădini de copii, casele de salvare, institute de salvare pentru cei neconfirmați, orfelinatele, asociațiunile de educație. Apoi misiunea internă continuă: în cercuri de tineri, în căminurile de ucenici, în școlile mai înalte conduse creștinește, pensuni creștine, cercuri de domnișoare, școli de menaj, case de salvare și de educație pentru cei confirmați, cercuri de tineri, pentru un creștinism mai activ, etc.

Câmpul misiunii interne este prea vast pentru a putea descrie tot cuprinsul, însă se desprinde din el un total entuziasm pentru binele omenirii, o iubire nelimitată pentru semenii. Iubirea de oameni duce la identificarea totală cu națiunea, la integrarea eului în comunitate, la perfecționarea personalității umane, întegrate în totalitate. Și astfel se formează acea oștire a lui Hristos, împotriva duhurilor răutății, răspândite în văzduhuri⁹⁴.

Invățământul religiunii nu trebuie să rămână platonice. El trebuie să fie în legătură cu însăși viața.

4. Un principiu pedagogic creștin, care înalță viața și dă un sens, este *munca*. Cei vechi se rosteau: ora et labora. Prin muncă omul se desprinde de toate slăbiciunile existenței și se înalță liber spre ideal. Omul muncitor — manual ori intelectual — este bun, senin și nobil. Altă dată munca a fost socotită ca o pedeapsă și luată ca atare, era disprețuită. În urma călcării poruncii lui Dumnezeu, Adam a fost blestemat: «Intru sudoarea feții tale să mănânci pâine până când te vei întoarce în pământ, căci din el ai fost luat, căci pulbere ești și în pulbere te vei întoarce»⁹⁵.

93. In *Realencyclopädie für protestantische Theologie*, XIII Bd. pag. 95—96.

94. Efeseni VI. 12. cp. *Filocalia sfintelor Nevoințe ale desăvârșirii* vol. I traduse de Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu 1946. p. X seq.

95. Geneza III, 17—19.

Pământul însuși a fost blestemat din pricina lui: «Cu truda să te hrănești din el, în toate zilele vieții tale, spini și pălămidă să-ți aducă și să mănânci buruienile câmpului»⁹⁶.

Dar aceasta este în urma căderii omului în păcat. Aceasta este concepția care a domnit în Vechiul Testament. În Noul Testament situațiunea se schimbă. Iisus Hristos a venit în lume ca să răscumpere neamul omenesc, să-l desfacă de păcat, să-l împace cu Dumnezeu și să-l readucă în starea Paradisiacă. «Precum prin Adam a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa prin Iisus Hristos, Domnul nostru, a venit îndreptarea și viața»⁹⁷.

Munca devine un rost al existenței. Ea înseamnă activitate, putere. Dumnezeu însuși este activ și viu. Prin muncă omul capătă mijlocul de înobilare, de apropiere a lui cu Dumnezeu. De acum în creștinism se va vorbi de merit personal, iar munca devine obligatorie. Sfântul Apostol Pavel le scrie Tesalonicenilor, că el muncește ziua și noaptea, ca să nu împovăreze pe nimeni și-i îndeamnă: «Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănânce»⁹⁸.

Munca este o virtute morală. Ea e în legătură cu faptele bune ale omului, necesară pentru mântuire. Ea nu mai este o pedeapsă, ci e ridicarea omului spre idealul moral, este o valorificare a lui; ea este un act pedagogic, cu mare efect în formarea caracterului.

Când tot Sfântul Apostol Pavel zice: «Purtați-vă sarcinile unii altora și astfel veți îndeplini legea lui Hristos»⁹⁹, dă un sfat pedagogic, mai ales când mai înainte atrage atențiunea asupra noastră, ca să nu fim ispitiți. A fi un om întreg înseamnă a-și duce singur greul existenței, cu fruntea senină și cu ochii spre cer.

Dar munca este îndemnătoare prin aceea că prin ea se ajunge la proprietate și astfel munca devine o virtute socială¹⁰⁰.

Este necesar poate, să amintim că în întrebuințarea muncii atât pentru copii, cât și pentru adolescenți, legislația și regulamentele de muncă vor trebui să garanteze libera dezvoltare a

96. Ibidem.

97. Romani V, 12—21.

98. II Tesaloniceni III, 10.

99. Galateni VI, 2.

100. Asupra aspectului social, vezi: Șerban Ionescu, *Morala ortodoxă față cu celelalte morale confesionale*, București, 1941, p. 220-221.

facultăților sufletești, vor trebui să aibă în vedere personalitatea umană și ca atare totul va fi îngăduit atâta timp cât omul e ridicat din treapta sa și nu coborât.

Mai clar: vreau să spun că nu este permis de a specula munca nimănui, ci fiecare cu dreptul său, pentru existența sa și pentru promovarea progresului social și național.

Când facem apologia muncii și o socotim ca un principiu educativ, nu ne gândim la munca silnică, la care pot fi unii condamnați pentru păcatele lor, ci la acea muncă recreatoare și plină de bucurie a vieții, prin care omul se regenerează, se înalță până la idealul perfecțiunii depline. Munca și bucuria în viață, trebuiesc să meargă împreună și să ducă la satisfacția persoanei, ca și a societății.

Un adevărat creștin știe apoi că nimic nu se face în lumea aceasta fără sacrificiu.

5. Sacrificiul este element fundamental în psihologia religioasă, alături de umilință și de meditația religioasă. El este absolut necesar pentru formarea caracterului. A te sacrifica pentru apărarea supremă a națiunii, e o virtute; a te dedica pentru binele semenilor tăi, e minunat. A renunța la bunurile tale personale, a înlătura egoismul tău și amorul tău propriu, pentru a săvârși un bine, este sublim. Prin sacrificiul persoanei sale, omul se afirmă pe sine însuși. E un paradox aceasta, dar așa-i realitatea. Distrugând animalul din noi, eliberăm spiritul, trecând peste legile biologiei naturale, ne avântăm în domeniul legilor supranaturale. Sfântul Apostol Pavel, vorbindu-ne de principiul fundamental al creștinismului, îl definește «a muri pentru a trăi», precum sămânța de grâu se aruncă în pământ, ca de acolo să răsără spicul, așa și cu omul: el trebuie să moară, ca să renască, trebuie să moară ca să învie¹⁰¹. Pentru afirmarea vieții noastre este necesar sacrificiul. Creștinismul este religia sacrificiului.

Ce principiu pedagogic mai eficace, decât exemplul dat de Mântuitorul nostru, care s'a sacrificat pe sine pentru salvarea omenirii. Jertfa de pe Golgota este cea mai educatoare. «Iar după ce L-au bătjocorit, L-au desbrăcat de hlamidă, L-au îmbrăcat cu hainele Lui și L-au dus ca să-L răstignească și L-au răstignit la locul numit Golgota»¹⁰².

101. I Corinteni XV, 36.

102. Matei XXVII, 31-33.

Dumnezeu întrupat, s'a umilit pe Sine ca să răscumpere neamul omenesc, ca să-l elibereze de păcat și să-l împace cu Dumnezeu, pentru a-l ridica din nou în slava în care a fost creat. Prin sacrificiu avem posibilitatea eliberării noastre, căpătăm siguranța existenței și astfel ajungem să înțelegem sensul adevărat al vieții pământești, ca pregătitoare pentru lumea veșnică.

Dela răstignire, învățăm prețul just al vieții, desprindem valoarea morală a umilinței și înțelegem că viața are sens atâta cât o dăm pentru alții. În îndeplinirea datoriei sociale și naționale, cu prețul vieții noastre, noi descoperim voia lui Dumnezeu, care ne-a făcut. Oricât de controversat ar fi destinul omenesc și oricât problemele insolubile s'ar pune pentru viață, așa după cum iese din cartea Iov, prin răstignirea lui Iisus și învierea Lui, ni s'a deschis viața eternă și sensul adânc al existenței.

Biruința în viață vine numai prin jertfă. Cine nu-și smulge din suflet egoismul, ori cine nu-l înfrânge ca să devie altruist, acela nu poate să fie biruitor în viață. Cine nu luptă contra vanității — și în definitiv deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune ¹⁰³ — acela nu poate căpăta sensul vieții veșnice. Viața este o luptă, de multe ori o luptă crâncenă, și ieșim învingători în măsura în care suntem pătrunși de ideea creștină a suferinței. Ce sens adânc în cuvântul sfetnicului bătrân, sprijinit pe toiagul său la moartea lui Fulger:

«Viața-i datorie grea,
Și lași se'ngrozesc de ea.
Să aibă tot cei lași ar vrea
Pe neluptat»...

În viață sunt necazuri, suferințe, dar mai ales *ispitiri*. Suntem ispitiți de gloria lumii aceștia, suntem ispitiți de vanitățile lumii, suntem ispitiți de plăceri și mai ales tineretul e adesea ispitit de atâtea vanități.

Să ne amintim de ispitirea diavolului către Mântuitorul. «Și apropiindu-se ispititorul, i-a zis: «De ești Tu Fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se facă pâini». Iar El i-a răspuns: «Scrie este: Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul lui Dumnezeu». Și apoi diavolul l-a dus pe aripile templului și-i

103. Ecclesiastul I, 2.

zice: «De ești Tu Fiul lui Dumnezeu, aruncă-te jos». Iar Iisus i-a răspuns: «Iarăși este scris: Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeuul tău».

În sfârșit diavolul L-a dus pe un munte foarte înalt și i-arată toate împărățiile lumii și strălucirea lor. Iar Domnul i-a zis: «Piei în urma Mea, Satano! Căci scris este: Domnului Dumnezeuului tău să te închini și Lui singur să-i slujești»¹⁰⁴. Și astfel L-a lăsat diavolul, iar îngerii venind la El, i-au slujit Lui.

E aci victoria voinței. E victoria credinței, e o *atitudine*.

Dostoevski, comentând situația intelectualității moderne, ne amintește de svârcolirile lui Ivan Fedorovici și creiază poemul: *Marele Inchizitor*, înaintea căruia Ivan striga roșu de rușine... Și ispita continuă mai departe. «Totul este îngăduit omului, care se ordonează după noile principii, să devină omul — Dumnezeu, chiar de ar fi singurul în Univers care să viețuiască așa. Ar putea cu începere de atunci să străbată cu inima ușoară toate pedicile morale vechi, care reduceau pe om la robie»¹⁰⁵.

Teoria moralei noi este ca să nu mărturisești crima, să nu-ți pese rău de ea și să nu te pocăiești, ci liber să domni în lume, fără nici o muștrare de conștiință. Înțelegând astfel lucrurile, se ajunge la domnia egoismului absolut, la domnia lui Satan pe pământ. Dar omul nu trebuie să uite chemarea sa către Dumnezeu, ci dimpotrivă să știe să se supuiască, să se sacrifice pe sine pentru binele societății înconjurătoare. Fără ironie, cuvântul preotului e adevărat: «Toate sunt orânduite de Providență și este vădit că o nenorocire încolțește uneori o fericire ascunsă»¹⁰⁶.

Fără îndoială e o adâncă pedagogie aci. Ce păcat însă de prea desele schimbări în directivele pedagogice, și deci de prea multele interpretări: Un lucru rămâne sigur. Omul este compus din trup și suflet, iar sufletul este scânteia lui Dumnezeu. Deci în fața tuturor ispitirilor de tot felul, să ne amintim de primul spiritului, pe care-l propoveduește legea creștină.

La ispitierea lui Satan, Mântuitorul a răspuns: «Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul lui Dumnezeu». În această direcție se formează o disciplină morală, riguroasă de-

104. Matei IV, 1-11.

105. Fedor M. Dostoevski: *Frații Karamazov*, două volume, text românesc de George B. Rareș, București 1929, p. 252.

106. *Ibidem*, Vol. II, p. 247.

sigur, dar care luptă în contra tuturor vanităților și cu prețel vieții omul se afirmă pe sine.

Educația creștină trebuie bazată pe sacrificiu și iubirea de aproapele, altruismul și nu egoismul fiind rațiunea întrebunțării ei. Pentru aceasta Mântuitorul, pentru noi oameni și pentru a noastră mântuire s'a pogorit din cer și s'a întrupat dela Duhul Sfânt și din Marja Fecioară s'a făcut om. S'a răstignit pentru noi în zilele lui Pontie Pilat și a pățimit și s'a îngropat.

Crucea lui Iisus Hristos este simbolul educațiunii desăvârșite. În ea se cuprinde legea suferinței, a acelei suferințe purificatoare și înălțătoare din robia păcatului, spre libertatea virtuții, prin ea se afirmă adevăratul eroism creștin, căci toate Bisericele de ieri și de azi nu s'au ridicat pe moaștele martirilor, drept mărturisitorilor? Așa dar: «Vino, ia-ți crucea și urmează-Mi» 107.

A lua crucea lui Hristos nu înseamnă a băjbâi într'un misticism bolnăvicios, care admite toate contradicțiunile și care în esență este contra oricărei înțelegeri și bune orânduiri în lume. Nu! «Luminătorul trupului e ochiul. Când ochiul tău este curat, atunci tot trupul tău este în lumină. Dar când ochiul tău este rău, atunci și trupul e plin de întunec. Ia seama deci, ca lumina dintru tine să nu fie întunec» 108.

A lua crucea lui Hristos este a urma pe căile Lui. Spiritul de jertfă este absolut necesar pentru formarea caracterului. Istoria pedagogiei ne stă martoră, că dela popoarele primitive și până la popoarele cele mai cultivate, eroismul național s'a bazat pe acest spirit. Iar jertfa lui Hristos este temelie, fiindcă e în legătură cu învierea Lui. El s'a jertfit pentru păcatele noastre, dar a înviat a treia zi după Scripturi.

Principiul sublim al pedagogiei creștine este așa dar: «A muri pentru a trăi». Este un principiu paradoxal, dar noi credem și pentru aceea și trăim, știind că cel ce a înviat pe Domnul Iisus, ne va învia și pe noi cu Iisus și ne va înfățișa împreună cu voi 109.

Din acest principiu al sacrificiului creștin, răsare o mulțime de virtuți ca: eroismul, bărbăția, camaraderia și disciplina desăvârșită, care face pe soldat să se dedice pentru patria sa, pentru neam și pentru rege. Cu drapelul în mână fâlfâind, ostașul

107. Marcu X, 21.

108. Luca XI, 34-35.

109. II Corinteni IV, 14.

creștin se luptă eroic pentru credința strămoșească și pentru patria fiilor săi, nepregetând asupra vieții, căci «cu moarte pe moarte o calcă» și viața eternă îi este deschisă în ceruri.

Crezând în nemurire, viața capătă atâta valoare cât știm să i-o dăm prin acțiunea noastră morală. Deaceea cu drept cuvânt, Biserica creștină urmărește în educațiune desăvârșirea caracterului religios-moral.

6. Clement Alexandrinul, vorbind de înțelepciunea pedagogiei creștine, afirmă că pedagogul este alături de cei buni ¹¹⁰. Prin aceasta el atrage atenția asupra asistenței divine pentru cei buni, care asistență însă, nu-i lipsită nici celorlalți, din iubirea de oameni, pe care a manifestat-o Cuvântul lui Dumnezeu, care s'a întrupat. *Eunătatea* este deci un alt principiu pedagogic fundamental pentru educația creștină. Ea este în legătură cu blândețea și iertarea. «Fericii cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul» ¹¹¹. «Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri» ¹¹².

Creștinismul este legea iertării, nu a răsbunării. Se uită prea adesea acest lucru. Se uită în relațiunile personale, se uită în acțiunile sociale și politice, se uită și în pedagogie. Nu legea talionului: Ochiu pentru ochiu și dinte pentru dinte, ci legea iubirii. Să nu stăm împotriva nimănui. «Cui te lovește pe obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt» ¹¹³. A fi creștin înseamnă a fi bun și tolerant. O toleranță specifică se cere creștinului: «Nu judecați, ca să nu fiți judecați. Căci cu judecata cu care judecați, veți fi judecați» ¹¹⁴. Această toleranță duce la *adevărata omenie*, care este atât de caracteristică firii Românului. Românii n'au fost niciodată intoleranți în credință, în politică ori în relațiunile internaționale, ci dimpotrivă, au fost îngăduitori, drepți și buni. Cerând ce e al său și afirmând dreptul său Românul a înțeles și dreptul celuilalt, el a fost totdeauna contra urei de rasă, contra urei de clasă etc.

110. Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, trad. de Dr. Nicolae Ștefănescu, București, 1939, p. 98. Cp. *Paedagogus*. Migne, P. C., tom. VIII, col. 247-684.

111. Matei V, 5.

112. Matei VI, 12.

113. Matei V, 39.

114. Matei VII, 1-2.

Pedagogia românească trebuie să aplice această virtute națională, care ridică atât de mult prestigiul nostru.

Această bunătate a dus la ospitalitatea recunoscută la Români, de toți vizitatorii streini, a dus la acel act discret al milosteniei atât de mult cerut de caritatea creștină. «Fericii cei milostivi...».

«Și când faci milostenie, nu trâmbița așa cum fac fățarnicii în sinagogi și uliță... Tu când faci milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta»¹¹⁵.

În formarea omului deci, trebuie să avem în vedere aceste precepte ale moralei creștine.

Pedagogul model este Domnul nostru Iisus Hristos. El este Păstorul cel bun, care viața și-o pune pentru oile sale¹¹⁶. El este educatorul nostru, educatorul copiilor, pe care îi duce spre mântuire. El învață poporul să meargă drept¹¹⁷. Iar pedagogia Sa este: credința pioasă, învățarea închinării către Dumnezeu și creșterea pentru cunoașterea adevărului, dreapta îndrumare care înalță la cer¹¹⁸.

Pedagogia se poate defini în multe feluri, dar după voința lui Dumnezeu ea este îndreptarul adevărului pentru înțelegerea lui Dumnezeu, este deci o întipărire a faptelor sfinte, pentru o durată perpetuă¹¹⁹.

La baza educațiunii trebuie să stea bunătatea, căci Dumnezeu este bun.

În deosebire de Vechiul Testament, în care forța și puterea decideau: «Toiagul tău și nuiaua ta m'au chemat»¹²⁰, ori «Cu toiag de fier îi vei păstori»¹²¹, în Noul Testament, după învățătura lui Iisus, Apostolul se adresează Corintenilor: «Ce voiți? Să vin la voi cu toiagul sau să vin cu dragoste și cu duhul blândeții?»¹²².

A fi bun, nu înseamnă a nu fi drept, după cum a fi drept nu înseamnă a nu fi bun. Chiar cel ce se teme de Domnul, se întoarce către inima Lui¹²³.

115. Matei VI, 2-3.

116. Ioan X, 11-14.

117. Oseea V, 2.

118. *Pedagogul*, p. 77.

119. *Ibidem*, p. 78.

120. Psalm XXII, 4-5.

121. Psalm II, 8-9.

122. I. Corinteni IV, 21.

123. Iisus fiul lui Sirah: XXI, 6-7.

Clement Alexandrinul, în lucrarea sa «Pedagogul» cartea I-a, cap. VIII, tratează această chestiune cu mare îndemănare. Dacă Dumnezeu este iubitor de oameni, urmează că și Cuvântul este iubitor de oameni ¹²⁴. Nu poate fi nimic mai bun ca Dumnezeu.

«A fi bun nu înseamnă că este bun numai pentru că are în sine puțința de a fi bun, cum se zice că dreptatea este un bun, nu pentru că are în sine puterea aceasta (căci ea însăși este o virtute) ci pentru că ea este bună în sine însăși și din cauza sa însăși ¹²⁵. Pentru aceasta Dumnezeu poate și pedepsi și cel ce este bun, poate aplica și sancțiuni. Pedagogul deci, pe lângă atributul didactic de învățător, are și celalt atribut, de corector. El este sfătuitor și îndreptător, muștrător și lăudător.

«Deci, după cum alături de cuvântul sfătuitor, se adăogă înfățișarea lui de îndreptător și de mângâietor, tot așa se adăogă la cuvântul lăudător, cel de muștrător și certător, ca abia în urmă să vină în chip firesc cel de lăudător» ¹²⁶.

Sfântul Apostol Pavel zice: «Vezi acum, atât bunătatea, cât și asprimea lui Dumnezeu; pentru cei ce au căzut, e aspru, iar pentru tine e bunătate, dacă vei rămâne în bunătate» ¹²⁷.

În cap. IX din cartea I, Clement Alexandrinul își propune să trateze tema. Aceeași putere care face binele, poate — pe bună dreptate — să și pedepsească. Și astfel ne arată în mod precis, care este metoda practică a pedagogului creștin ¹²⁸.

Această metodă consistă din:

1. *Sfătuire* (νοουθεσία) o muștrare plină de grijă, care ne face să dobândim minte.

2. *Certare* (ἐπιτίμησις) o muștrare pentru faptele rușinoase, care face pe cineva destoinic pentru cele bune.

3. *Rușinare* (μέμψις) o muștrare pentru cei mici la suflet și nepăsători.

4. *Indignare* (ἐπιπληξίς), o certare care produce rană în suflet sau o muștrare usturătoare.

5. *Admonestare* (πρόειπις) este muștrarea minții celei sănătoase.

124. *Pedagogul*, cartea I, p. 86.

125. *Ibidem*, p. 87.

126. *Ibidem*, p. 89.

127. *Romani XI*, 22.

128. *Pedagogul*, cartea I, cap. IX, p. 98 sq.

6. *Supraveghere* (ἐπισκοπή) este o indignare puternică.
7. *Reproș* (λοιδορία) este un cuvânt aspru.
8. *Citare* (ἐγκλησις) este o muștrare a celor care săvârșesc nedreptăți. Arată exemplul muștrării de acest fel făcută lui David și Iudeilor. «Și m'a nesocotit casa lui Israel și casa lui Iuda a mințit pe Domnul» 129.
9. *Deplângere* (μυρμηγορία) este o muștrare prin pilde.
10. *Derâdere* (διάσυναξις) o muștrare plină de ironie.
11. *Necăjire* (καταμεσσησις) este deasemenea o muștrare a celor ce apucă pe căi altele decât cele cuvenite.

In sfârșit.

12. *Pdeapsă* celor care repetă greșala, ori se încăpățânează de a nu mai ieși din ea.

In toate aceste căi, Pedagogul alexandrin ne dă citate din Sfânta Scriptură, pentru a ne instrui și a ne asigura în calea mântuirii. In celelalte două cărți, el nu face altceva de fapt, decât ne expune metoda practică pentru îndepărtarea dela păcate și încurajarea omenirii de a merge pe căile mântuirii. Ni se dau tot felul de sfaturi, cu exemplificări din Vechiul și Noul Testament și care sfaturi conțin făgăduința fericirii și mântuirii.

Unul din scopurile educațiunii trebuie să fie desrădăcinarea viciilor sau a relelor deprinderi, și pentru aceasta Pedagogul ne arată care sunt acele rele și cum trebuie să ne ferim de ele.

In creșterea copiilor, totul trebuie făcut cu bunătațe. Buntătațe sufletească e o condiție pentru un pedagog. El trebuie să plece dela porunca divină «Precum voiți să vă faceți vouă oamnenii, faceți și voi așijderea. Că aceasta e legea și proorociei» 130.

El trebuie să aplice norma morală: «Ceeace ție nu-ți place, altuia nu face».

«Această lege așa de simplă, e temelia tuturor drepturilor și firești și orășenești și politicești și obștești și ale unui neam către alt neam și al proprietăților», zice atât de plastic Eufrosin Poteca, în Catehismul său mititel 131.

129. Ieremia V, 11.

130. Luca VI, 31.

131. Vezi *Catehismul mititel al lui Eufrosin Poteca*, publicat de C. Rădulescu Motru, in *Revista de Pedagogie*, vol. X, 1940.

Iar vorbind de legea noastră a Hristianilor, cu aplicația ei, ne arată cum se aplică această lege ¹³².

Este încă odată afirmarea omeniei, afirmarea acelei calități obligatorii pentru catehet și pentru fiecare om — de a fi bun. Educatori; trebuie să iubească, să facă bine și să dea cu împrumut fără a nădăjdi ceva înapoi, căci ei sunt fiii Celui Prea Înalt.

Educația creștină se bazează pe jertfă, muncă și iubire. Iubirea însă, este postamentul pe care clădim integral edificiul omenirii, căci ea singură adună și corectează, prin ea se uită tot ce este dăunător vieții și se reține tot ce este pozitiv și constructiv. Prin iubire Apostolii au răspândit creștinismul și au clădit Biserica lui Dumnezeu.

7. Dar tocmai pentru aceasta, educația creștină este misionară. *Misiunea* devine un principiu pedagogic în educația creștinească. După ispitirea Sa, Iisus și-a început propoveduirea: «Pocăiți-vă, căci s'a apropiat împărăția cerurilor» ¹³³, și a chemat pe Petru și pe Andrei și le-a zis: «Veniți după Mine și vă voi face pe voi pescari de oameni» ¹³⁴. Iar după învierea Sa

132. «Copiilor, cinstiți pe părinți și pe mai marii voștri, precum ați pofti să vă cinstească și pe voi fiii voștri și slugile voastre, când veți fi părinți și stăpâni.

«Tinerilor, cinstiți pre dregătorii și pre ocărmuitorii voștri, precum ați pofti să vă cinstească și pre voi când veți fi dregători și ocărmuitori.

«Orășenilor, împodobiți-vă orașul cu cheltuelile voastre, pentrucă voi n'ați voi nicidecum să dați cheltuiala pentru împodobirea altui oraș, afară de cheltuelile statuii.

«Politicienilor, faceți tocmeli milostive cu cei biruiți, pentrucă n'ați voi să vă împovăreze prea tare alții, dacă ar fi mai tari decât voi.

«Oamenilor de obște, nu defăimați pre nimenea, căci e de altă nație și de altă religie, pentrucă voi n'ați voi să vă defame alte noroade de altă religie, când ați fi după trebuință în țara lor.

«Românilor, cinstiți pre neamurile care vă ajută la această renaștere a neamului nostru și a patriei noastre, precum ați căuta să vă cinstească și pre voi când ați fi în stare ca să ridicați voi din gunoi pre alte noroade.

«Proprietarilor, nu cotropiți moșiile vecinilor răzeși, pentrucă voi n'ați voi ca alții să vă cotropească moșiile voastre.

«Toți oamenii fiți cinstitori de Dumnezeu și drepti, pentrucă tuturor vă place să aveți de aface cu oameni credincioși și drepti». (Eufrosin Poteca: Catehismul mititel).

133. Matei IV, 17.

134. Matei IV, 19.

i-a trimes pe Apostoli: «Drept aceea, mergând învățați toate neamurile, botezându-le pe ele în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh»¹³⁵.

Pentruca lumea să fie transformată din ceace este, trebuie *zel misionar*, deci misionarism. Nu în materie, în preocupări efemere, ci în spiritual și etern, trebuie îndreptată atenția omului. Temeiuri pentru aceasta sunt multe. Din activitatea misionară a sfinților Apostoli, dar mai ales din activitatea sfântului Apostol Pavel, desprindem că creștinismul este o *religie universală*. Necesitatea mântuirii nu aparține numai unei singure regiuni, unei singure națiuni, ori unui singur continent, ci este o necesitate permanentă și universală, căreia îi corespunde Evanghelia lui Hristos. Apostolul Pavel ne dă și pildă cum să lucrăm în entuziasmul nostru. El nu vorbește în numele său personal, ci în numele lui Iisus Hristos al cărei serv este. El se numește *δουλος του Χριστου*. Ce diferență radicală între acest Apostol și marii filosofi, cari vorbesc în numele lor, ca descoperitori de adevăruri. Predica lui Pavel este hristocentrică.

Biserica trebuie să fie activă, dinamică. Pentru aceasta ea trebuie răspândită pe toată fața pământului, iar răspândirea ei se face prin Apostoli.

Obligația pentru misiune vine din mai multe motive. Primul motiv vine din însăși porunca Mântuitorului: «Pace vouă! Precum m'a trimes pe Mine Tatăl, și Eu vă trimet pe voi»¹³⁶. «Voi sunteți lumina lumii. Nu poate cetatea să se ascundă, când stă deasupra muntelui»¹³⁷.

Dar cea mai elementară loialitate față de Mântuitorul, ne silește de a fi misionari. Această poruncă nu se referă numai la preoți, cărora de drept le revine, în baza acelei potestas magisterii, ci și la credincioșii laici — la toată lumea credincioasă. Sub conducerea și controlul Ierarhiei desigur, credincioșii au și ei chemarea de a răspândi învățătura creștină, de a deveni ajutători și auxiliarii clericilor, căci după cum se exprimă Apostolul neamurilor «ai lui Dumnezeu împreună lucrători suntem»¹³⁸. Și apoi «oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voiu și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu celui din ceruri»¹³⁹.

135. Matei XXVIII, 19.

136. Ioan XX, 21.

137. Matei V, 14.

138. I Corinteni III, 9.

139. Matei X, 32.

Ținând seamă de această hotărâre a Domnului Hristos, canonul 62 apostolic prevede sancțiuni pentru cei cari, din frica de oameni, s'ar lepăda de credință, iar Balsamon, în Comentarul său asupra acestui canon, arată că legea bisericăască obligă pe toți credincioșii să fie mărturisitori ai credinței¹⁴⁰.

Încă din timpurile dela începutul Bisericii, didascalii erau cunoscuți ca lămuritori ai adevărilor creștine¹⁴¹. Dar catehetii ce alt rol aveau, decât de a face instrucția religioasă și prin aceasta a întări credința? Totul este să nu ne întoarcem spre alte Evanghelii, căci nu este altă Evanghelie, ci doar că sunt unii cari vă turbură pe voi și voesc să răstoarne Evanghelia lui Hristos¹⁴².

Al doilea motiv provine din solidaritatea umană. Cei ce cunosc adevărul, sunt datori să-l facă cunoscut și altora. Extremul Orient, Japonia, China, Siamul, Tibetul, India, Iranul, Arabia așteaptă cuvântul Evangheliei. Cine-l va propovedui? «Ci voi sunteți frați»¹⁴³.

«Pace vouă! Precum m'a trimes pe Mine Tatăl, așa vă trimet și Eu pe voi»¹⁴⁴. Cine iubește pe Dumnezeu, să iubească și pe fratele său¹⁴⁵.

Budhismul, confucianismul, taoismul, hinduismul, islamismul, mozaismul sunt religii care n'au adevărul revelat, absolut, în nici una din ele, nu găsim acea morală superioară care e propoveduită de Evanghelie. În creștinism se revelează Mântuitorul lumii, acela care are toată autoritatea și toată puterea. Numai în creștinism își găsește oamenii salvarea, acea liniște sufletească, după care însetează sufletele lor.

Studiul comparativ al religiunilor face dovadă că idealul religios, idealul spiritual pe care-l aduce creștinismul, este ceva cu desăvârșire nou, care eliberează sufletul omului și-l înalță tot mai sus către Dumnezeu. Am simțit aceasta și mi s'a mărturisit aceasta de către colegii mei indieni, chinezi, parși, dela Universitățile din străinătate. O simțim aceasta din toate corespondențele etnografice, care ne înfățișează diferitele mora-

140. Sintagma At., pag. 80.

141. Teodor M. Popescu, *Didascalii*, p. 30.

142. Galateni I, 7.

143. Matei XXIII, 8.

144. Ioan XX, 21.

145. I. Ioan IV, 21.

vuri și idealuri morale ale popoarelor. Situațiuni sociale și deosebiri de clasă, ca acelea care există în Japonia, China, India, Indonezia, ne dau dreptul de a lucra pentru un standard moral mai înalt ca cel propovedit în lumea asiatică. Evanghelia lui Hristos cheamă deci continentele la înțelegere reciprocă și la bunăvoire între ele.

Suntem obligați apoi la misiune din scopul ultim al religiei creștine, *de a clădi Biserica* lui Iisus Hristos.

Creștinismul este o religie misionară, întrucât este religia absolută, este religia revelată. Iisus Hristos s'a pogorît pe pământ, a pățimit, s'a îngropat și a înviat... Există o iubire a noastră față de Iisus Hristos, este o pietate creștină specifică, care ne face pe noi membri ai comunității creștine, să propovăduim Evanghelia la toată zidirea. Această pietate a făcut pe atâți misionari de a străbate mările și țările și a propovădui pe Iisus cel răstignit. Toți cei credincioși sunt trupul lui Hristos și măduarele Lui în parte. Pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică mai întâi Apostoli, al doilea profeti, al treilea învățători, apoi pe cei cu darul puterilor minunate... Dar dacă un mădular suferă, toate măduarele suferă împreună și dacă un mădular este cinstit, toate măduarele se bucură împreună¹⁴⁶. Deci se va predică această Evanghelie a Impărăției, în toată lumea, spre mărturie la toate neamurile și atunci va fi sfârșitul¹⁴⁷. Spre acest sfârșit aleargă omenirea.

Biserica ecumenică a lucrat și lucrează din răspuțeri pentru realizarea aceluia ideal al unei turme și al unui Păstor¹⁴⁸.

Existența Bisericii și unitatea ei sunt independente de timp, de loc și de număr, se exprimă cardinalul Bourne, în introducerea sa la Enciclica «*Mortalium animos*»¹⁴⁹.

VII. Acestea sunt punctele cardinale ale pietății creștine și deci și ale educațiunii creștine: credința în Dumnezeu, libertatea personală, iubirea creștină, munca cinstită, sacrificiul, bunătațea sufletească și misiunea.

Indeplinirea lor aduce liniște sufletească, aduce desăvârșirea personalității omului, a aceluia om clar la minte și cu ve-

146. I Corinteni XII, 26.

147. Matei XXIV, 14.

148. Ioan X, 16.

149. *Selected Papal Encyclicals and letters, 1928-1932*. London 1932.

dere limpede. Desigur ele trebuiesc privite sub unghiul *fericirii veșnice*. Esența religiunii este cugetarea despre viața veșnică. Credința în ziua de apoi, de prezentare a noastră înaintea dreptului Judecător, care în jețul Său de judecată va răsplăti oamenilor, fiecăruia după a sa faptă, nu este numai un postulat moral al răsplătirii pentru bine și rău, ci este afirmarea unei realități. Această realitate poate fi metafizică, dar ea există. Din acest punct de vedere, în educația creștină se va da atențiune acelei speranțe eshatologice, care pune pe om față în față cu Dumnezeu. Și mai ales în împrejurările grele de azi, când toate frământările și toate turburările sociale se întâmplă, când nimic nu e sigur, când totul e în criză — Karl Barth vorbește chiar de o Teologie a crizei — în vremurile acestea apocaliptice nimic mai confortant în educație, pentru întărirea caracterului omului, decât a vorbi de fericirea ce va să vie chiar dincolo de viață.

Religia merge împreună cu morala. O educațiune religioasă nici nu e posibilă fără o adâncire a preceptelor morale¹⁵⁰. O morală fără religie este o absurditate. Temeiul absolut al siguranței preceptelor morale îl dă religia prin revelația divină și revelația e mai ales de ordin eshatologic.

Credința 'n zilele de-apoi
E singura tărie'n noi
Că multe-s tari cum credem noi
și mâine nu-s.

Deci primatul spiritual și acel optimism robust al țaranului, pe care-l descoperim în folclorul românesc, sunt pârgii puternice în susținerea educației creștine.

Religia este etică și practică, nu scolastică și teoretică. Creștinismul în special este viață: Eu sunt calea, adevărul și viața¹⁵¹. Credința fără fapte este moartă¹⁵².

Studiul religiunii deci, nu va fi numai intelectualist, ci și sentimental și mai ales volițional, întrucât prin el tindem la formarea caracterului întreg, la formarea personalității uma-

150. Cp. Dr. Nicolae Terchilă. *Herbart și herbartienii români din Ardel*, în *Anuarul XVII al Academiei Teologice*, 1940-1941, Sibiu, 1941, p. 11 sq.

151. Ioan XIV, 6.

152. Iacob II, 26

ne¹⁵³. Religia are ca ultim scop de a conforma voința omului cu a Tatălui ceresc și a supremului Judecător, întrucât în esența ei este dependență absolută a omului de Dumnezeu — Ființa supremă¹⁵⁴.

Așa dar, când ne ocupăm de învățământul religios trebuie să avute în vedere doctrina și practica, instrucția și educația.

Punctul central al preocupărilor vieții sufletești, trebuie să fie *viața veșnică*, fericirea veșnică, care caută să se realizeze odată cu speranța în ziua de apoi... Speranța este o virtute teologică, este o virtute creștină; ea este inerentă firii omului, ea este în legătură cu victoria binelui asupra răului, cu înlăturarea întunecului de către lumină. În basmele noastre, în poveștile și fabulele poporului român, distingem deasupra tuturor fanatezilor, existența acelei legi morale imanente, care prețuiește binele. Tot folclorul nostru este străbătut de victoria lui Făt-Frumos, care trecând peste toate piedicile din viață, înaintea triumfător¹⁵⁵. În pofida destinului, soartei oarbe, omul sub scutul lui Dumnezeu iese învingător. Aceasta este învățătura creștină și pedagogia care este creșterea copiilor, nu poate uita acest lucru: răsplata faptei bune, recompensa binelui și sancționarea răului.

Viața morală, bazată pe dreptate și umanitate, trebuie să fie la baza educațiunii. Recunosc că nu trebuie să se exagereze într'un idealism impracticabil, ci trebuie să se aibă în vedere realitățile. Din acest punct de vedere, ne vom aminti că viața e o serie de obligațiuni, înainte de a fi o serie de plăceri. Școala, pe lângă Biserică, va trebui să recunoască acest lucru și să activeze în această direcțiune, căci totul se reduce la înțelegerea vieții și la concepția ce-o avem asupra ei. «Ce-i folosește omului de ar câștiga lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul?»¹⁵⁶.

Primatul spiritului nu-i numai o necesitate religioasă, ci este și una morală, este o necesitate pedagogică. Iată în concepția materialistă a veacului, când s'a crezut că mașinismul e totul și omul este subjugat de mașină, s'a făcut dovada valorii sufletești. În războiul al doilea mondial, s'a întrebuintat: avionul

153. N. Terchiță, *op. cit.*

154. *Ibidem.*

155. Cp. S. Mehedinți-Soveja, *Creștinismul românesc*, București 1941, p. 150.

156. Marcu VIII, 36.

și parașuta, vedeta și yachtul, motocicletă și toate armele motorizate. Ambele partizi au folosit aceleași arme în proporție egală ca număr și calitate. A învins însă partida care a fost mai animată, care a avut mai multă credință, mai multă forță spirituală. Acum se vorbește de bomba atomică și atâte alte descoperiri! Va învinge acela, care are suflet, mai mult curaj, care are un crez. De aceea pietatea creștină ortodoxă a poporului nostru, credința strămoșească, trebuie avută în vedere în mod obligatoriu, la formarea nouilor generațiuni. Prin aceasta asigurăm nu numai fericirea momentană a diferiților indivizi ce se succed în timp, ci și continuitatea colectivă a fondului nostru etnic.

Credință creștină prezintă un mare avantaj față de sistemele filosofice. Conform învățaturii Bisericii, firea omului s'a deteriorat prin păcat și pentru a se îndrepta, este nevoie de harul divin, deci nimic nu poate înfăptui omul fără grația divină.

Sfântul Apostol Pavel, în epistola către Romani, ne vorbește de lupta între carne și duh... Văd în mădularele mele o altă lege, care se luptă împotriva minții mele și mă face rob legii păcatului — cea din mădularele mele¹⁵⁷.

Pentru a îndeplini binele, pe care-l dorim, și a înlătura răul pe care nu-l voim, noi creștinii avem la dispoziție legea lui Hristos, legea lui Dumnezeu. Să ne supunem acestei legi.

Există deci o pedagogie a harului, care este cu mult mai complectă decât celelalte pedagogii raționaliste, empirice ori experimentale, și datorită căreia suntem siguri că se pot forma *oameni desăvârșiți*, eroi, asemănători sfinților din istoria Bisericii.

De aceea cred că Johann Fried. Herbart (1776-1841) în afirmarea principiului concentrațiunii, pretindea că «istoria Impărației lui Dumnezeu oferă materia principală de învățământ, pentru desvoltarea copilului și în deosebi pentru formarea caracterului său»¹⁵⁸.

Dar eu aș merge mai departe. Pe urmele sfântului Apostol Pavel aș pretinde că pedagogia trebuie să fie hristocentrică, adică să ducă la cunoașterea învățaturii Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos și la aplicarea virtuților propoveduite de Dânsul. În orice caz, religia trebuie să fie la baza tuturor învă-

157. Romani VII, 23.

158. Cp. N. Terchilă, *op. cit.*, p. 14.

țaturilor și înaintea tuturor cunoștințelor realiste ori umaniste — despre natură ori despre om — să învățăm cunoștința despre Dumnezeu.

Între serviciile pe care le-a îndeplinit Iisus, a fost și cea profetică și didactică, pentru a anunța lumii voia lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu, întrupat, a descoperit omenirii calea mântuirii și i-a dat la cunoștință cele mai înalte adevăruri. El ne-a arătat și calea bunei creșteri: o educație intelectuală bazată pe cunoașterea lui Dumnezeu, o educație a sentimentului, bazată pe pietate, rugăciune și post, și o educație a voinței, prin practicarea liberă a virtuților, în fruntea cărora desigur va sta iubirea de oameni și milostenia și asistența socială.

El ne-a arătat și calea pentru o conștiință morală și pentru formarea unui caracter desăvârșit. Deaceea Părinții bisericești au făcut apel la modelul educațiunii, care e Hristos ¹⁵⁹, deaceea marii pedagogi pretind acum încăodată, să urmăm pe Hristos ¹⁶⁰.

VIII. Dar realizarea principiilor pedagogiei creștine, depinde nu numai de psihologia individuală și de îndemnul morale, ci și de alcătuirea socială. Structura socială contribuie enorm la formarea caracterului omului și deaceea este necesar a se cunoaște și instituțiunile cari devin factori hotărâtori în educațiune. Pedagogia nu-i numai individuală, ci și socială totodată. A ne ocupa de familie și școală, Biserică și societate, de syndicate, armată și stat, de organizarea națiunii întregi, este a desprinde sensul adânc al unei educațiuni sociale și prin aceasta a deschide drumul mai sigur pentru realizarea idealului creștin. Cunoșcând cărările și știind direcția, vom reuși în viață și vom realiza idealul personalității, care este puterea creatoare a unei culturi umane, vom reuși în formarea caracterului, în crearea acelei personalități eroice, de care vorbește Foerster, vom moraliza individul și vom determina progresul în societate. Acest progres al societății se va realiza prin moralizarea colectivă, prin moralizarea masselor în numele Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos. Și astfel limanul tuturor aspirațiunilor va fi atins în Dumnezeu, atoatefăcătorul, despre care toată exis-

159. Ciril al Ierusalimului, cateheza VI, n. 11.

160. Vezi Comenius, Pestalozzi, Foerster, etc.

tența mărturisește, după cum se exprimă atât de strălucit Fericitul Augustin în Confesiunile sale ¹⁶¹.

IX. În modul acesta se va forma acel *om nou*, cetățean de onoare, eroid, bărbat, plin de virtute, altruist, disciplinat, cu credință în Dumnezeu. Acel om sub raportul intelectual, va trebui să fie rațional, științific și credincios; sub unghiul sentimental, să fie curat sufletește, bun la nimă și generos, iar din punct de vedere volițional, om de curaj, bărbat desăvârșit, capabil de sacrificiu. Invățământul religios este chemat să contribuie la aceasta. Pedagogii moderni și Herbart și Foerster îi dau o importanță radicală pentru acest scop. Educația creștină va tinde deci, la formarea unui om desăvârșit din punct de vedere religios și moral. Omul de mâine, crescut sub egida învățăturii creștine, va fi un caracter religios-moral desăvârșit.

Caracterul religios-moral este acela, care s'a lepădat de omul vechiu și s'a îmbrăcat în omul nou. Dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut, iată s'au făcut noi ¹⁶².

După sfântul Apostol Pavel, pedagogia trebuie să urmărească nu numai partea teoretică doctrinală, ci mai ales partea practică a vieții, care fie că petrecem în trup, fie că ne despărțim de el, trebuie să se străduiască ca să fim bine plăcuți Domnului ¹⁶³.

Există în pedagogia creștină un ideal transcendent, care ne apropie de Dumnezeu — Frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii ¹⁶⁴ — dar care duce desigur la perfecțiunea umană.

Virtuțile teologice: credința, dragostea și speranța, joacă un rol hotărâtor în formarea caracterului. Prin ele ne modelăm activitatea noastră, nu numai față de Dumnezeu, ci mai ales față de oameni și ne deprindem de a fi buni cu semenii.

Educația creștină nu-i numai individuală, ci și socială. Acea rușine de oameni, din bătrâni, este un refren al unei bune creșteri creștine. Educația creștină este silința pentru o *trăire creștină*. Credința trebuie însoțită de fapte.

Pe lângă virtuțile citate, se adaugă pentru trăirea vieții

161. Fericitul Augustin, *Confessiones*, cap. X, 6.

162. II Corinteni V, 17.

163. II Corinteni V, 9.

164. Proverbi I, 7.

creștine: bunătaea sufletească, munca cinstită, jertfa întru Domnul și Mântuitorul Hristos.

Întru aceasta am cunoscut iubirea, că El și-a pus sufletul Său pentru noi, și noi datorj suntem să ne punem sufletele pentru frați ¹⁶⁵. Ce admirabil sfat pedagogic, de solidaritate umană, de a ne iubi unij pe alții, nu numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul ¹⁶⁶, ca să ne iubim unii pe alții, ca într'un gând să mărturisim. Desprindem de aici, concepția creștină despre personalitate, rolul religiunii în formarea personalității umane. Căci a te ocupa de educațiune, este a te ocupa de țelurile omenirii și a urmări realizările practice în viața omului. Omul desăvârșit în viața intimă de toate zilele, cetățeanul desăvârșit în viața publică, iată un țel final al educațiunii creștine. Omul de mâine va trebui să fie o personalitate armonică în ea însăși, cu credința în Dumnezeu, cu nădejdea judecării de apoi, când se va răsplăti fiecăruia după fapta sa ¹⁶⁷.

El va trebui să conserve bunurile culturale ale omenirii, ducând mai departe torța valorilor ideale de adevăr, bine și frumos.

Științele, literele și artele, în tot ce au ele valoare permanentă și constantă, trebuiesc cultivate de om. În educarea omului de mâine trebuie să fim zeloși în deosebi, în a transmite aceste valori ideale ale omenirii.

Dar omul de mâine — *omul nou* — se va scutura de tot ce e balast și îngreunător pentru viața de toate zilele. El va trebui să fie un om senin la suflet, surăzător și bun la inimă — enorm de bun la inimă — până la complectă generozitate, pentru a determina cooperarea tuturor oamenilor în stăpânirea forțelor naturii. Omul de mâine va fi astfel complect încadrat în comunitate și acțiunea lui morală și socială va fi considerată ca o emanațiune a vieții naționale integrale. Așa a voit Dumnezeu când a făcut pe om, așa îi place lui Dumnezeu.

Păstrând anumitele norme ale constanței culturale, care garantează civilizația umană, omul de mâine va fi mai departe om liber — liber până la paradox — pentru a descoperi noi taine și noi cărări în progresul continuu al istoriei.

165. I Ioan III, 16.

166. I Ioan III, 18.

167. Mărturisirea ortodoxă a Bisericii de Răsărit. Partea II. Rs. Intreb. XV p. 116. Cp. Filocalia și Viețile Sfinților.

Această libertate nu va duce însă, la dezechilibru nimicitor și ruinător, ci în libertate deplină se va creia, se va lucra și se va consolida.

Se va lucra pentru desăvârșirea morală a omului, pentru armonia socială a comunității, pentru solidaritatea internațională și pacea Universală, pentru preamărirea lui Dumnezeu, după învățătura revelată a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Acesta este idealul creștin.

VERIFICAT
2007

TABLA DE MATERII

	Pag.
I. Rolul educativ al Bisericii în epoca contemporană	3
II. Despre educațiune în genere. Scopul educațiunii.	5
III. Poate educația contribui la formarea caracterului.	7
IV. Idealul creștin este hotărîtor pentru educație.	10
V. Importanța învățămîntului religios-moral.	13
VI. Care sunt principiile educative ale creștinismului	16
1. Credința în Dumnezeu.	16
2. Libertatea personală.	20
3. Iubirea creștină.	24
4. Munca cinstită.	27
5. Sacrificiul.	29
6. Bunătatea sufletească.	33
7. Misiunea.	37
VII. Religia și morala sunt temelia educațiunii	40
VIII. Factorii educațiunii religioase-morale.	44
IX. Spre un om nou.	45

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA

Facultatea de Teologie din București
**Biblioteca Seminarului de Indrumări Misionare
și Sectologie**

- Nr. 1. Bibliografia subiectelor tratate în Seminarul de Sectologie, în anii 1932—1935, București, 1935.
- Nr. 2. *Toma Culcea*, Zece ani de activitate a Asociației Misionare a Studenților Creștini Ortodoxi, (1926—1936), București, 1936.
- Nr. 3. *Dr. V. G. Ispir*, Sectele religioase un pericol național și social. București, 1942.
- Nr. 4. *Dr. V. G. Ispir*, Biserica noastră și ecumenismul contemporan, București, 1943.
- Nr. 5. *Gh. Sterpu*, Contribuțiuni la metodologia misiunilor ortodoxe, București, 1945.
- Nr. 6. *Dr. V. G., Ispir*, Principiile educației creștine, Buc., 1946.
-